

181372

JÓ SZOMSZÉDSÁG KÖNYVTÁRA

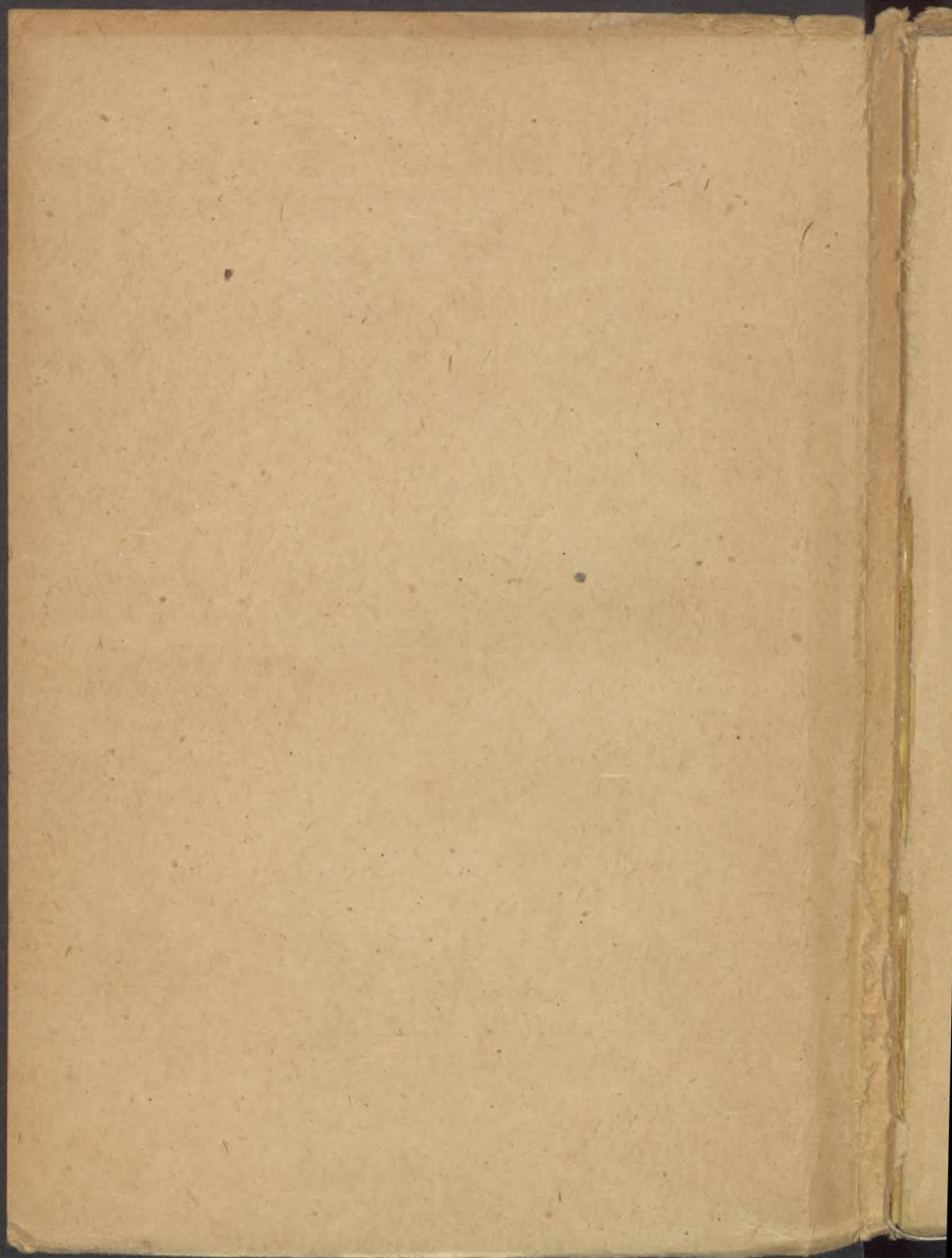
BOLGÁR ELEK

SZOVJETGAZDASÁG
ÉS SZOVJETKULTÚRA

(KÉT ELŐADÁS)

MAGYAR-SZOVJET MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG
BUDAPEST

JÓ SZOMSZÉDSÁG KÖNYVTÁRA

BOLGÁR ELEK

SZOVJETGAZDASÁG
ÉS SZOVJETKULTÚRA

(KÉT ELŐADÁS)

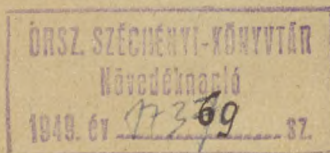

MAGYAR-SZOVJET MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG
BUDAPEST

Copyright 1945,
by Magyar-Szovjet Művelődési Társaság

181372

Felelős kiadó : Várkonyi László.

Szakra Irodalmi és Lapkiadó-vállalat, Nyomda: R. T.
Felelős nyomdavezető : Nedeczky László.

— TERVGAZDASÁG
A
SZOVJETUNIÓBAN

I. TERVGAZDASÁG A SZOVJETUNIÓBAN

Kritika és valóság.

Az utóbbi években sok szó esik a Szovjetunió gazdasági életének sajátosságairól, főleg tervgazdaságának rendszeréről. E szavak az esetek többségében nem a megértés, hanem a rosszakarat szavai, céljuk nem az ismeretszerzés és ismeretterjesztés, hanem a meddő helytelenítés, kicsinylés, népszerűtlenítés. Ez a „kritika“ a tervgazdasággal szemben többnyire elvi alapon emel kifogásokat és eközben nem egyszer figyelemreméltó ellentmondásokba keveredik.

Vannak ez ellenzék soraiban — bár egyre kevesbbedő számmal — még olyanok is, akik változatlanul és szószerint az erők szabad játékának hívei és a gazdasági élet mindenfajta irányítását hevesen ellenzik, bárhonnán induljon is az ki és bárhová vezessen is az.

Az erők szabad játékának hívei azonban elfelejtik, hogy legfőbb törvényük: a szabad verseny, lassan-lassan a maga ellentétébe, a monopóliumba ment át. Ez pedig előkészítője a nacionalizálásnak, az állami ellenőrzésnek s megteremtője a tervgazdaság szervezeti előfeltételeinek.

De ennél a pontnál, a gazdasági élet tisztán szervezeti átalakításánál még azok is meg

akarnak állni, akik nem elvi ellenségei a tervgazdaságnak. Ezek néha úgy érvelnek, hogy szigorúan véve, minden gazdaság tervgazdaság. Nincs olyan gazdasági tevékenység, — mondják, — mely ne volna meggondolt terv eredménye, hogy szükségképpen idevezet a „gazdasági embernek“, a „homo oeconomicus“-nak természetes, logikus magatartása, az őt érdeklő gazdasági jelenségekkel és célokkal szemben.

De ez a „homo oeconomicus“ a legjobb esetben is csak a *saját magángazdaságában* próbál bizonyos rendet teremteni, a közgazdaságot pedig nem lehet igazán tervszerűvé alakítani, amíg az számos, a saját érdekét kereső magángazdaság összetétele csupán. Az ilyen magángazdaságok persze valójában nem is tűrik meg a tervszerű termelést, ezért végső eredményében elkerülhetetlen a zűrzavar a közgazdaságban és ennek következtében a gazdasági válság.

Igazi tervgazdálkodást tehát csak oly közgazdaság folytathat, amelyben az egyéni érdekek nem befolyásolhatják a termelés általános érdekeit. Viszont, mihelyt ilyen közgazdaság kialakul, ez nem is lehet el tervszerű vezetés nélkül. *Ilyen gazdaság a szovjetgazdaság.*

A tervgazdaság lényege.*

A Szovjetunió egész gazdasági élete: a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem és közlekedés, a bankok működése pontosan megál-

* Az itt következő három fejezet „A Szovjetunió tervgazdasága“ cím és A. Borisszov szerzői aláírás alatt a napisajtóban is megjelent.

lapított állami terv szerint megy végbe. Minden középítkezés: iskolák, kórházak, stb. építése csak az elfogadott terv keretében lehetséges. E tervgazdaság elvi alapjait a Szovjetunió alkotmánya így fejezi ki:

„A Szovjetunió gazdasági életét állami terv határozza meg és irányítja, a társadalmi gazdaság fokozása, a dolgozók anyagi- és kultúreletének szakadatlan fellendítése, a Szovjetunió függetlenségének erősítése, védelmi erejének emelése érdekében.“

Látnivaló, hogy a tervgazdaságnak nem tisztán gazdasági, hanem igen messzemenő politikai és kulturális jelentősége is van. Az alkotmány e szavai a szovjetállam programját fejezik ki, vagyis oly feltételek megteremtését, melyek mellett minden szovjetpolgár képességei szerint munkálkodhatik a köz javára és minden irányú igényét a lehető legteljesebb mértékben kielégítheti. Világos, hogy ez a program oly gazdasági rendet követel, amely zökkenő nélküli, zavartalan termelést biztosít, amely kirekeszti a gazdasági válság, a velejáró munkanélküliség és egyéb zavarok lehetőségét. *Ilyen gazdaság a tervgazdaság.*

A tervgazdaság feladatai.

Ennek a gazdaságnak legelső feladata abban áll, hogy a termelőerők fejlesztése által a termelés oly méretű fokozását tegye lehetővé, amelyet a szovjetgazdaság említett programja megkíván. Ennek a programnak megvalósí-

tása pedig nemcsak azt jelenti, hogy a szovjetgazdaság annyi jószágot termel, amennyivel a lakosság átlagos szükségletét egy adott pillanatban kielégítheti, hanem azt is tekintetbe kell vennie, hogy a szovjetnép átlagos anyagi és szellemi színvonala állandóan emelkedik, az anyagi és szellemi szükségletek egyre növekednek, tehát a szovjetgazdaság, a tervgazdaság feladatai is mind tartalomban, mind terjedelemben nagyobbak lesznek.

A tervgazdaság irányítása ilyenformán hatalmas állami feladat. Ennek a feladatnak elvégzésére 1921 óta külön állami szerv alakult: az Állami Tervbizottság, amelynek munkáját kiegészítik az egyes köztársaságok, területek és körzetek tervbizottságai.

A Szovjetunió állami tervbizottsága a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsa, vagyis a szovjetkormány mellett működő, állandó, 11 tagú bizottság. A bizottság elnöke hivatalból a szovjetkormány elnökének helyettese, tagjai pedig a vezető gyakorlati tervgazdasági szakemberekből és a legjelentősebb szaktudósokból kerülnek ki. Az állami tervbizottság tagjai nem vállalhatnak egyidejűleg más hivatalt, vagy munkát valamely más szovjetgazdasági szervezetnél. Ez az összeférhetetlenség magától értetődően folyik abból a követelményből, hogy az állami tervgazdaság kérdéseinek eldöntését ne befolyásolhassák semmiféle más hatósági, vagy helyi jellegű gazdasági érdekek.

Az állami tervbizottság feladatai közé tartozik: a közgazdasági tervek kidolgozása, az egyes ügyágak és köztársaságok által összeállí-

tott tervek eredményeinek közlése a szovjet-kormánnyal, a közgazdasági tervek megvalósításának ellenőrzése, a szovjetgazdaság egyes problémáinak kidolgozása, a tervgazdasági eljárás módszereinek megállapítása, a Szovjetunió számvitelének vezetése. Az Állami Tervbizottság legfontosabb feladata abban áll, hogy a közgazdaság különböző ágainak tevékenysége között a helyes arányt megtalálja. Ilyen módon a Szovjetunió Állami Tervbizottságára hárul az a feladat, hogy összhangba hozza az őstermelés és a feldolgozóipar kívánalmait, összhangot létesítsen a mezőgazdasági és ipari termelés között, összeegyeztesse a forgalom fejlődését a népgazdaság igényeinek fokozódásával, a termelést a fogyasztás növekedésével, gondoskodik a termelés finanszírozásáról és annak anyagi biztosítékairól, az üzemek megfelelő helyi eloszlásáról, a nem-gazdaságos szállítások kiküszöböléséről, s a munkahelyek oly elhelyezéséről, hogy azok a nyersanyagforrásokhoz és a termékek felhasználásának helyéhez a lehető legközelebb legyenek.

A Szovjetunió Tervbizottságának másik főfeladata abban áll, hogy ellenőrzi a szovjetkormány által megerősített közgazdasági tervek végrehajtásának menetét. Ebben a Tervbizottságnak segítségére vannak a mellette működő Központi Statisztikai Hivatal, valamint az Állami Tervbizottság meghatalmazottai a Szovjetunió különböző területi, körzeti, köztársasági központjaiban.

A közgazdasági tervek fajai.

A Tervbizottság különböző terveket dolgoz ki: hosszabb időre szóló, úgynevezett perspektívális, azonkívül évi és negyedévi terveket. A perspektívális tervek szabály szerint öt évre, vagy több ötéves ciklusra szólnak. A tervek e különböző fajait aztán összeegyeztetik, olyformán, hogy az évi és negyedévi tervek voltaképpen a perspektívális tervekből folynak, eev-
úttal azonban pontosan számításba veszik azokat a tényeket, amelyek az ország politikai és gazdasági helyzetére az adott időpontban jellegetések s amelyek megmutatják annak a lehetőségét, hogy a perspektívális feladatok esetleg rövidebb idő alatt is végrehajthatók.

A Tervbizottság munkájánál különös tekintettel van a közgazdaság különböző *ágainak* és az ország különböző *területeinek* sajátosságaira. Az előbbi tekintetben a terv megállapítja az ipar s az ipar valamennyi ágában szükséges építkezések programját, a mezőgazdaság és forgalom feladatait. E feladatok elvégzéseért azok a népbiztosságok felelősek, amelyek az egyes ágak igazgatását és tervmunkálatait vezetik.

A területi tervek a köztársaság legfontosabb gazdasági területeinek általános fejlesztését tartják szem előtt. Ezért az ipari üzemek építése, az építőanyag-szükséglet előirányzása, a fűtőanyag kitermelésének, a műtrágya, üveg, a könnyű- és élelmiszeripar, valamint a mezőgazdasági termelés tervezése köztársaságonként, területenként, körzetenként történik, oly méretekben, amelyek az illető *területek* mind-

egyikének gazdasági szükségleteit fedezik. Ez a területi tervgazdaság lehetővé teszi az észszerűtlen és túlságosan távoli szállítások elkerülését és egyúttal azt is, hogy a Szovjetunió régebben gazdaságilag elmaradt területei is felendülhessenek.

Hogyan történik a közgazdasági terv összeállítása?

A közgazdasági terv összeállításánál az első lépés abban áll, hogy a Központi Statisztikai Hivatal beszámolójának adatai alapján megállapítják, mekkora mértékben várható a tervkitöltés a hátralévő időre, pl. az év végéig. Így pl. novemberben tisztában kell lenni azzal, hogy az év hátralévő $1\frac{1}{2}$ —2 hónapja alatt az évi terv milyenfokú megvalósítására lehet számítani. Ezután következik azoknak a legfontosabb feladatoknak a megállapítása, amelyek kitöltésére a gazdasági terv ideje alatt a legnagyobb súlyt fektetik. Ez a megállapítás az ország aktuális gazdasági és politikai érdekeinek pontos tanulmányozása alapján történik. További lépés a helyes arányok megállapítása a közgazdaság egyes ágaiban. Evégből különbözőfajta mérlegeket készítenek, amelyek kimutatják a közgazdaság anyag-, munka- és pénzbeli segélyforrásait. Ilyen mérlegeket állítanak össze a nyersanyagokra, a fűtőanyagokra, fogyasztási cikkekre, munkaerőre, a lakosság pénzbeli bevételeire és kiadásaira és még sok egyébre vonatkozólag. A mérlegek e rendszere segélyével szereznek aztán tudomást a közgazdaság különböző részei

között mutatkozó arányokról és tudják össze-egyeztetni az egyes közgazdasági ágak együttes fejlesztését. Végül magában foglalja a terv a közgazdaság fejlődésére irányadó indexszámok kidolgozását is, amelyben a tervbizottságon kívül résztvesznek a Szovjetunió népbiztosságai, a helyi tervbizottságok szervei és az egyes üzemek is. A közgazdasági terv figyelembe veszi a tudomány minden ágának megállapításait és annak összeállítása az ország gazdasági állapotának gondos tanulmányozása, az egyes területek és gazdasági ágak nyújtotta anyagi lehetőségek pontos számbavétele alapján történik.

Mit várt a szovjethatalom a tervgazdaságtól?

Nem véletlen, hogy a szovjethatalommal együtt megszületett a tervgazdaság intézményesítése is. A szovjethatalom oly közgazdaságot örökölt a cári Oroszországtól, amely a végleges összeomlás előtt állt. Nem kisebb feladat várt a szovjetállamra, mint az, hogy ettől a végleges összeomlástól mentse meg Oroszországot. Evégből elkerülhetetlen volt, hogy az ország gazdasági újjáépítését a kezébe vegye. Ez újjáépítés főszálatossága pedig abban állott, hogy az nem pusztán a háború előtti gazdasági állapot helyreállítására törekedett, hanem egy teljesen tönkrement gazdaságnak új alapokon való felépítésére. Ennek a felépítésnek egyes részfeladatait pedig azok az okok szabták meg, amelyek az orosz közgazdaság leromlásánál közreműködtek. Három ilyen tényező van: Az első közülük a cárizmus öröksége. An-

nak a cárizmusnak a gazdálkodása, amely az orosz birodalmat a külföldi tőkétől való súlyos gazdasági függőségbe sodorta. Külföldi tőke kezében voltak 1914 előtt Oroszország legfontosabb iparágai: a fémiparnak csaknem háromnegyede, a kőolajtermelésnek mintegy fele, a kőszénipar jelentős része.

Érthető, hogy ily körülmények között Oroszország gazdasági tekintetben nem tudott megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket az első világháború támasztott vele szemben. Régi, idejétmúlt felszerelésű gyárakban és üzemekben dolgozó hadiipara nem tartotta lépést a háború kívánalmaival. Feudális földbirtokrendszere és elszegényedett paraszt-tömegei még kevésbé tudtak megbirkózni azokkal a követelményekkel, amelyeket a' nyersanyag- és élelmiszerellátás támasztottak. Köztudomású, hogy ennek az állapotnak egyik közvetlen következménye sorozatos vereségeknek láncolata volt, amely a fronton érte az orosz hadsereget. Nem az orosz katonában volt a hiba, aki önfeláldozóan és hősiiesen harcolt, hanem a hadianyag és élelmiszer hiánya volt az, amit semmiféle katonai teljesítmény nem tudott pótolni.

Nem kevésbé katasztrofálisak voltak ennek a gazdasági állapotnak a következményei a mögöttes területen, a polgári lakosság ellátása, a gazdasági élet továbbfolytatása terén, a termelés és közlekedés egész vonalán, olyannyira, hogy két és fél évvel a háború kitörése után, 1917 januárjában s februárjában az élelmiszer-, a nyersanyag- és tüzelőanyag-ellátás körüli ne-

hézsek már olyan méreteket öltöttek, hogy az üzemek egymásután szüntették be a munkát s az élelmiszerszállítások Pétervárra és Moszkvába csaknem teljesen megszűntek.*

De emellett az általános leromlás *második tényezője* gyanánt kétségkívül nagy mértékben kihatott *maga a háború is*.

Ez is lényegesen hozzájárult az orosz gazdaság gyöngüléséhez. A cári békegazdaság és a világháború egyaránt pusztították Oroszországot. Ezzel az örökséggel fogott az újjáépítés munkájához a szovjethatalom 1917 novemberében és azzal a gazdasági programmal, hogy *megmentse a orosz gazdaságot*.

Ez az újjáépítő, békés alkotó munka azonban, a gazdasági élet céltudatos újjáépítése még jóideig nem volt lehetséges. Időközben *újabb hathatós tényező* járult az orosz gazdasági élet további leromlásához és akadályozta az újjáépítés gyors megkezdését: a *polgárháború*. Bízást tekinthetjük ezt az ország gazdasági leromlását előidéző *harmadik tényezőnek*.

Elektromosítás és iparosítás.

Már ezt megelőzőleg, a háború befejezését közvetlenül követő rövid szélcsend alatt, napirendre kerültek az újjáépítés ama főproblémái, amelyek sikeres megoldása tölti ki, a Szovjetunió közgazdasági munkájának zömét a két világháború között.

---

* Lásd: A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Története, VI. fejezet.

E problémák közül döntő jelentőséget nyert az *iparosítás* feladata. A szovjetipar fejlesztése elkerülhetetlenné vált, ha a szovjetállam biztosítani akarta gazdasági önállóságát és függetlenségét, ha meg akarta teremteni gazdasági haladásának előfeltételeit. Lenin is mondta: „A nehézipar helyreállítása nélkül semmiféle ipart nem építhetünk fel, ipar nélkül pedig mint önálló ország meg nem maradhatunk.” De már a célkitűzéssel együtt felmerült megvalósításának legcélravezetőbb eszköze is: a tervgazdaság. A Szovjetunió tervgazdaságára először is az a feladat várt, hogy gondosan számontartsa mindazt, amit a közgazdaságban termelnek és ellenőrizze annak hovaforfodítását. De még ennek a nem nagyon messzemenő feladatnak a megvalósítása sem volt épen könnyű a vázolt közgazdasági helyzetben. Tudjuk, miben állnak azok a nehézségek, amelyek az említett feltételek között végbemenő újjáépítés legnagyobb akadályai: a spekulánsok és zúgkereskedők üzelvei, akik a nép nélkülözését saját meggazdagodásukra használják fel. De ismerjük ezeknek Lenin javasolta ellenszerét is: „A válogatott, haladó gondolkodású munkások tízezrei, akiket nem lehet megvesztegetni, akik nem lopnak, akik acélos erővel tudnak fellépni a spekulánsok, a fosztogatók, vesztegetők, dezorganizátorok ellen — ez az, amire most szükség van.*

---

* A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Története, VI. fejezet.

A külföldi katonai intervenciók és a polgárháború két éve alatt a közgazdasági élet tovább hanyatlott a fiatal szovjetországban. Ha ebben az időben, az 1918—20. években, egyáltalán szó lehet tervgazdaságról, úgy ez lényegileg abban állott, hogy az ország összes anyagi segélyforrásait az ország védelme érdekében mozgósították.

Amikor végre 1920-ban a polgárháború befejezést nyert, elérkezett az ideje annak is, hogy a szovjetkormány felvegye az újjáépítés munkáját, mégpedig az 1918-ban körvonalazott elvi alapokon: az iparosítás céljával és a tervgazdálkodás eszközeivel.

Hogy ennek az újjáépítésnek milyen méretűnek kellett lennie, azt legjobban mutatják a következő szám adatok:

A mezőgazdaság össztermelése 1920-ban a háború előttinek mintegy felét tette ki, a nagyipari termelés pedig a háború előttinek majdnem egyhatedére csökkent.

A gyárak és üzemek nagyrésze nem dolgozott, a bányák, a közlekedési eszközök tönkrementek. Kevés volt a fűtőanyag, a fém- és textilkészletek majdnem teljesen kifogytak, nagy volt a hiány a legfontosabb szükségleti cikkekben. Látnivaló volt, hogy évekre, ha ugyan nem évtizedekre menő nehéz munkára van szükség, hogy a gazdasági újjáépítést csak valamelyest is meg lehessen valósítani.

Ilyen körülmények között a szovjetkormány a legsürgősebb teendőnek egységes gazdasági terv kidolgozását tartotta, amely első-

sorban a közlekedés javítását, a fűtőanyag-termelés fokozását s a vas- és fémipar kiszélesítését tartja szem előtt.

Ebben a tervben a legfontosabb helyet az egész közgazdaság elektromosításának kérdése foglalta el. Ez volt egyszersmind az első perspektivális terv, amely 10—20 éven belül az egész gazdasági élet teljes átalakítását célozta. Ennek keretében dolgozták ki az orosz rövidítésben GOELRO néven ismert tervet, vagyis az Oroszország elektromosítására irányuló állami tervezetet, amely a mai tervgazdasági szervezet előfutárja és őse.

Figyelemreméltó azonban, hogy ez a terv már 1920-ban sem érte be pusztán az ipar háborúelőtti színvonalának helyreállításával, hanem mindjárt kezdetben az akkori ipari termelés kétszeresének elérésére törekedett.

Tény, hogy a Goelro-terv 15 év alatt, 1935-re, az előirányozottnál jóval szélesebb terjedelemben valósult meg és az ipari termelés ekkorra a háborúelőttinek már nem kétszeresére, hanem hatszorosára emelkedett.

A régi és az új orosz gazdasági színvonal.

Addig azonban még hosszú út állt a szovjetgazdaság előtt. Egyelőre négyévi keserves, megfeszített munka kellett ahhoz, hogy a Szovjetunió 1924-re elérje a háború előtti színvonal 87%-át, a nagyipar pedig a háború előtti termelésnek mintegy $\frac{3}{4}$ -ét.

De ez a háborúelőtti színvonal semmiképpen sem elégíthette ki az új gazdasági igénye-

ket. Köztudomású, hogy a háború előtti orosz gazdaság színvonala elmaradt ország gazdasági színvonala volt, oly ország: amely — mint láttuk — még nemzeti érdekeit se tudta megvédeni, hanem kiszolgáltatta azokat a külföldnek. Ezért ez a színvonal s az ily értelmű újjáépítés már nemzeti okokból, a szovjet-hazafiság okából sem felelhetett meg a szovjetgazdaság követelményeinek. Még kevésbé felelhetett meg szociális okokból: A szovjetgazdaság megteremtői és hordozói, a munkások, parasztok és hovatovább az új szovjet-értelmiség is, egészen más igényeket támasztottak az időközben népgazdasággá vált nemzetgazdasággal szemben, mint a cári birodalom proletárjai, muzsikjai, szolgalelkű intelligenciája.

Az ötéves tervek rendszerezése.

A közgazdaság részleges helyreállítása, az ipar fejlődése, a perspektivális terv menetével szerzett tapasztalatok arra ösztönöztek, hogy most már *rendszerebben* dolgozzanak ki évi és ötéves terveket a szovjet népgazdaság fejlesztésének célzatával.

Az ötéves terveknek, azok feladatainak és eredményeinek ismertetése rendkívül tanulságos, nemcsak a tervgazdaság szervezetének és működésének megértése szempontjából, hanem azért is, hogy annak jelentőségét az újjáépítés szempontjából is közelebbről megismerjük.

Az első ötéves terv célkitűzései.

Az első ötéves tervet az 1928—32. évekre állapították meg. Főfeladata abban állt, hogy a szovjetállamot az új, korszerű technika vágyaira terelje.

A technika fejlesztése emellett korántsem öncél, hanem az iparosításnak, mint a legfontosabb gazdasági programnak leghathatósabb eszköze. Az iparosítás a tulajdonképeni fő programpont, melynek eléréséhez elkerülhetetlenül szükséges a technikai bázis megteremtése. Ehhez képest a technikai fűél abban áll, hogy az első 5 éves tervben megállapított program teljesítésével lehetővé váljék az ipari termelés arányának fokozása a szovjetállam össztermelésében, röviden, hogy a Szovjetunió elmaradt agrárországból fejlett ipari országgá változzék át. Milyen legyen ez az új ipar? Olyan, hogy necsak magát az ipart és a közlekedést tegye további és fokozott teljesítőképességre alkalmassá, vagyis, hogy gépek és általában termelési eszközök céltudatos termelése útján az ipart és a közlekedést segítse újra felszerelni és újjászervezni, hanem hogy a hatalmas orosz mezőgazdaságot is fejlődésképesé tegye azért, hogy a szétszórta kisgazdaságokat átalakítja kollektív nagygazdaságokká.

De az első ötéves tervnek volt még egy másik célkitűzése is: megteremteni mindazokat a technikai és gazdasági előfeltételeket, amelyek az ország katonai védelmének maximális biztosításához szükségesek.

A Szovjetunió persze nem keresett alkalmat semmiféle háborús összetűzésre és nem adott okot semmi olyan támadásra, amellyel szemben ily tervszerűséggel kellett volna védekeznie. Külpolitikája következetes békepolitika volt. De fennállásának egész története arra tanította, hogy készenlétben kell állania katonai támadásokkal szemben.

Az első ötéves terv eredményei.

Az első ötéves terv négy év és három hónap alatt valósult meg. Eredményeként a szovjet-termelés oly új és hatalmas ágakkal gazdagodott, mint aminők a traktor-, az autómobil-, a repülőgépipar; hatalmas lendületet nyert a gép-, a kémiai-, a vas- és fémipar, az egész nehézipari termelés, a termelési eszközök termelése. Egyre szélesebb terjedelemben fejlődött az iparosodás és új lehetőségek nyíltak a tervgazdaság további kiépítése számára.

Az első ötéves terv lehetővé tette új, erős ipari központok létesítését országszerte és vele a termelőerők arányos szétosztását. Ezek az eredmények lehetővé tették azt is, hogy az ipari termelés központjait közelhozzák egyrészt a nyersanyagforrásokhoz, másrészt a fogyasztóközpontokhoz.

Ennek ismét nemcsak gazdasági, hanem egyszersmind *kulturális* és *katonai* jelentősége is van. Az ipari központok ilyen kihelyezésével ugyanis megszűnt a *nemzetiségi* vidékek hagyományos és hírhedt gazdasági és kulturális elmaradottsága. Ilyen módon az iparosításnak

nemcsak kulturát fejlesztő és terjesztő hatása van, hanem nagymértékben hozzájárul a nemzetiségek közötti egység és érdekközösség további megszilárdításához is.

Egyúttal azonban nem kis mértékben fokozta ez a gazdasági fejlődés az ország katonai erejét, erősítette annak védelmi rendszerét, fejlesztette a hathatós hadiipar gazdasági előfeltételeit.

Különös jelentőséget nyert ebben a tekintetben az ország keleti részének iparosítása. Szükségessé vált, hogy a déli szén- és vasipari központ kibővüljön hasonló központtal az ország keletén, az urali és szibériai szén- és érclelőhelyek felhasználásával. De Szibéria iparosításának úgyszólván szimbolikus jelentősége van, mert mindennél jobban mutatja az iparosítás folyamatának jelentőségét az orosz kultúrfejlődés egészének szempontjából. Mutatja, hogy ott, ahol a cári időkben hagyományosan csak fegyvereket tudtak semmiképpen sem termelékeny kényszermunkára fogni, a hírhedt cári fegyverkolónián, az első ötéves terv idején olyan nagyarányú ipari termelő munka indult meg, amilyenre nem sok példa van a gazdaságtörténetben.

Megvalósult az első ötéves tervnek az a programja is, amely az ipari termelés arányainak fokozását írta elő. És nemcsak, hogy megvalósult, de már az első ötéves periódus negyedik évében az ipari termelés megháromszorozódott és részaránya a közzgazdaság egészében jelentékenyen emelkedett.

Ezzel azonban a Szovjetunió *átalakult ipari országgá*. És nemcsak ez történt, hanem az is, hogy az ipar szovjetformája, *társadalmasított formája*, kizárólagossá vált a Szovjetunió közgazdaságában.

De felmerül itt az a kérdés, hogy mikép tudta mindezt megvalósítani a Szovjetgazdaság? Mert kétségtelen, hogy a legjobb *tervgazdasági szervezet* s a legmegfeszítettebb *munka* sem képes önmagában ilyen csodálatos eredményeket elérni.

Hogyan volt lehetséges az ily széleskörű iparosítás és a velejáró hatalmas építkezés és a finanszírozás közkeletű formái: hatalmas spekulációs profitok, gyarmati extrajövedelmek, hadisarcok, külföldi kölcsönök nélkül?

Hogyan történhetett, hogy az első ötéves terv a népgazdasági befektetésekre 64.6 milliárd rubelt irányozhatott elő, amely összegből 19.5 milliárd rubel esett az iparra, beleértve az elektromosítást is, 10 milliárd rubel a közlekedésre, 32.2 milliárd rubel a mezőgazdaságra.

Honnan erednek ezek az óriási pénzeszközök?

A válasz ez: *A belső gazdaság átalakulása*, a földesúri tulajdon megszüntetése, a gyárak, üzemek, közlekedési eszközök, bankok társadalmasítása, a kereskedelem államosítása, a külkereskedelmi monopólium lehetővé tették, hogy mindeme gazdasági ágak nyereségei az ipar fejlesztésére legyenek fordíthatók. A szovjetállam törölte azokat a cári adósságokat, amelyek kamataira az orosz nép azelőtt több-százmillió aranyrubelt fizetett ki évenként.

Éppúgy a földesúri tulajdon megszüntetésével a szovjetállam felszabadította a parasztságot attól az évenként kb. 500 millió aranyrubelre rúgó tehertől, amit a parasztlak azelőtt a földesúrnak fizettek hasznobér fejében. Megszabadulva ezektől a terhektől, a parasztság módot nyert arra, hogy a maga részéről is elősegítse az iparosítás ügyét, amely életbevágó érdeke volt. Elsőrangú érdeke fűződött ahhoz, hogy traktorokat és mezőgazdasági gépeket kapjon.

A szovjet-mezőgazdaság és az első ötéves terv.

Az első ötéves terv rendkívül sokat tett a szovjet-mezőgazdaság érdekében is.

Elsősorban az új traktorgyárak, a mezőgazdasági gépeket gyártó üzemek és ezek fokozott termelése tette lehetővé azt, hogy ötezer gatonatermő és állattenyésztő állami gazdaság, szovhoz és több, mint kétszázezer kollektív gazdaság létesülhessen, megvetve alapját annak, hogy az egyéni kisparasztgazdaságok milliói áttérhessenek a nagyüzemi kollektív gazdaságra.

Már az első ötéves terv eredményeként 21 millió hektárt tettek ki a kollektív gazdaságok vetésterületei. A paraszttgazdaságoknak több mint 60%-a csatlakozott ilyen módon a kolhozokhoz, az összes paraszttbirtokok területének több mint 70%-ával.

Ezzel azonban a tervnek idevágó programját háromszorosan túlteljesítették s ez-

által a Szovjetunió a kisparaszthgazdaságok országából a világ legnagyobb nagyüzemű mezőgazdasági országává lett.

Az első ötéves terv szociális eredményei.

Az első ötéves terv az ipari és mezőgazdasági fellendülés terén oly eredményeket ért el, hogy a tervgazdaságnak nemcsak nemzeti, hanem *szociális* programja is jelentős mértékben közelebb került a megvalósuláshoz. Ezek az eredmények tették lehetővé, hogy a dolgozók anyagi helyzetében gyökeres javulás állhasson be. A falvakban megszűnt a közmondásos orosz nyomorúság. Megszűnt a munkások és alkalmazottak krónikus munkanélkülisége, sőt a nagyiparban alkalmazott munkások száma megkétszereződött. A bérek 1928-hoz képest 67%-kal emelkedtek, ami az előírányozotthoz képest ismét 18%-os túlteljesítést jelentett.

A munkások és alkalmazottak társadalmi helyzetének javulását bizonyítja az a tény is, hogy a *társadalombiztosítás* költségeinek fedezésére szolgáló alap 1928-hoz képest 292%-kal nőtt, — az első ötéves terv idevágó programjának 111%-os túlteljesítésével.

Jelentősen kiterjedt a *közélelmezés* hálózata is, olyannyira, hogy felölelte a döntő fontosságú iparágak munkásainak 70%-át, ismét a terv hatszoros túlteljesítésével.

Tervkitöltés és túlteljesítés.

A Szovjetunió tervgazdaságának ilyen eredményeiről szóló híreket a külföld nem ritkán hitetlenséggel és bizalmatlansággal fogadja. Nem ritkán hallani azt a szemrehányást, hogy itt, ezekkel a számokkal volta-képen csak szemfényvesztés, zsonglörködés megy végbe, hogy a valóság bizonyára nem ennyire rózsás, hogy vannak hiányosságok, amelyekről a Szovjetunióban járt nem egészen objektív látogatók is hírt szoktak hozni: a ruházkodás fogyatékoságairól, a lakás- és kultúrélet igénytelenségéről és hasonlókról. Ezek a híradások természetesen sohasem vállalkoznak arra, hogy konkrét számadatokat cáfoljanak, vagy azok helyességét nyíltan kétségbevonják. Ez nem is volna lehetséges, tekintve, hogy a szovjet-statisztika számadatai minden kétségen felül állanak s azok tudományos ellenőrzése mindenkinek módjában van. Így hát a kritika túlnyomóan olyan tényekre szorítkozik, amelyek természetes következményei Szovjetország fentvázolt gazdasági helyzetének és egyszersmind a tervgazdaság szigorú és kivételt nem tűrő rendszerének. Ide tartoznak pl. az olyan siránkozások, hogy a Szovjetunióban nem gyártanak elegendő selymharisnyát. Ezt a hiányosságot a Szovjetunió minden felelős gazdasági tényezője habozás nélkül be fogja ismerni, mindjárt hozzátéve azt is, hogy a szovjetközgazdaság pillanatnyi stádiumában sokkal nagyobb jelentőséggel bír az, hogy először is minden további

ipari fejlődés előfeltételét, a nehézipart, a termelőeszközök termelését biztosítsa, csak azután térhet át a fogyasztási cikkek mennyiségi és minőségi termelésének fokozására és csak legvégül a luxuscikkek nagyobb méretű gyártására. A gazdasági szervezésnek ilyen logikus egymásutánját semmiféle józan *magángazdaság* sem hagyhatja figyelmen kívül. Nincs tehát semmi értelme, hogy hibájául róják fel a munkás- és parasztállam közigazdaságának azt, amit az a bizonyos, sokat idézett „homo oeconomicus” a maga gazdasági szféráján belül helyesnek és természetesnek tart.

Egy másik vád a „túlságosan kedvező” szovjetadatokkal szemben (a kedvezőtleneket mindég minden kételkedés nélkül elhiszik) az, hogy az tisztán a *propaganda* céljait szolgálja. Hiábavaló volna vitatkozni afölött, hogy mikor igazabb a propaganda-vád: akkor-e, amikor a Szovjetunió hatóságai hivatalos adataikat tesszik közzé, a tények objektív ismertetése céljából, vagy pedig akkor, amikor a „kritikusok” fantázia minden eszközét igénybe veszik abból a célból, hogy a Szovjetunió minden hasznos intézményét, minden sikeres ténykedését, minden eredményét kétségbevonják, meggyanúsítják, népszerűtlenné tegyék, — ahogy ez még nemrégiben Magyarországon is rendszeresen történt.

Mégis, ha már érintjük ezt a pontot, választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy mi a titka ezeknek a hatalmas teljesítményeknek, s a gazdasági tervek ama túlteljesítésének, ame-

lyekről az első ötéves terv eredményeivel kapcsolatban adtunk számot? Végletekig fokozott munkatempó? Kényszermunkaszerű módszerek? Mert ilyen magyarázatokat adtak a különböző országok Göbbelsei. Korántsem erről van szó, hanem éppen ellenkezőleg arról, aminek állítólagos hiányát oly súlyosan nélkülözik a szovjetgazdaságban annak egynémely bírálói: a versenyről és az iniciatíváról.

Verseny és iniciativa a Szovjetunióban.

A verseny, amelyet mint láttuk, egynémely közgazdász a gazdasági élet alapvetően fontos stimulánsának tart, a szovjetgazdaságban sem ismeretlen. Persze, nem a polgári társadalmakban ismeretes szabad verseny formájában. A versenynek új formája fejlődött ki: a *szocialista verseny*, amely a „munkához való új viszonyt juttatja kifejezésre”. Soha nem láttott lendületet, amelyet semmiféle kényszer nem hajt és semmiféle profit-lehetőség nem fűt, hanem az az újfajta munkavállalás, amely — mint Sztálin mondja — „becsület dolga, dicsőség dolga, bátorság és hősiesség dolga lett”.

Ezzel egyidejűleg a munkások és kolhoz-parasztok megtanulták, hogy üzemeikben, szovhozaikban és kolhozaikban saját terveikkel, javításaikkal, tökéletesítéseikkel lépjenek ki, százezernyi javító és kiegészítő célzatú iniciatívával, amelyek révén tényleg megvalósíthatták és meg is valósították az előirányzott tervek túlteljesítését.

A második ötéves terv feladatai.

Az 1933—37. évekre terjedő második öt-
éves terv még hatalmasabb feladatok meg-
valósítását tűzte maga elé. Az első ötéves terv-
nek minden várakozáson felüli sikeres meg-
valósítása alapot teremtett arra, hogy a szov-
jet-közgazdaság további, még grandiózusabb
programot állítson fel. E program szerint
1937-re az ipari termelés színvonalának a há-
ború előtti színvonal nyolcszorosára kellett
növekednie. Itt ismét kifejezésre jut a szov-
jet-tervgazdaságnak az a tendenciája, amely
nem csupán az 1914—18-as háború előtti szín-
vonal elérésére törekszik, hanem annak meg-
felelő túlszárnyalásán méri a szovjetgazdaság
eredményeit a cári gazdaság eredményeivel
szemben.

Azokra az építkezésekre, amelyek a nép-
gazdaság minden terén az egyes termelési ágak
további kifejlesztését célozták, a második öt-
éves terv már 144 milliárd rubelt irányoz elő
az első ötéves terv 64 milliárdjával szemben.

Ha az első ötéves terv feladata abban
állt, hogy a szovjet-ipar hatalmas fellendítése
számára a *technikai bázist* megteremtse, úgy a
második ötéves terv főprogramja az volt, hogy
a technikai alap emé újjá- és átszervezését
most már a Szovjetunió népgazdaságának min-
den terén befejezze.

Ennek keretében be kellett fejezni a me-
zőgazdasági termelés mechanizálását is. A trak-
torállománynak, amely 1932-ben $2\frac{1}{4}$ millió ló-

erőt tett, 1937-re több, mint 8 millióra kellett emelkednie.

Nagyszabású munkálatokat irányozott elő a terv a közlekedés, a posta és táviró technikai újjászervezése terén.

Nem kevésbbé széleskörű programot adott a második ötéves terv a munkások és parasztok anyagi és kulturális színvonalának további emelése terén is.

A második ötéves terv bonyolult feladatai megkövetelték a *munka minőségének* javítását is és pedig a termelés összes ágaiban. Mindezeknek a követeléseknek szemmel tartásával elkerülhetetlen volt a *termelési apparátus megújítását* célzó program széleskörű megvalósítása. Az ezirányú siker legjobb bizonyítéka az, hogy 1937-ben a Szovjetunió egész ipari termelésének több mint 80%-át azokban az új üzemekben nyerték, amelyeket az ötéves periódus idejében építettek, vagy állítottak helyre.

A második ötéves terv *legjelentősebb eredményei* közül kiemeljük a következőket: A gép- és fémipari termelés csaknem megháromszorozódott ezalatt az idő alatt. Megvalósulást nyert az ipar elektromosításának a feladata is. Az elektromos energia termelése 1936-ban az 1913 évinek 17,3-szeresét tette ki, abszolút számokban 32,8 milliárd kilowatt órát. Mechanizálták az ipari termelés nehéz és fáradságos folyamatait is a szénbányászat, a kőolajkitermelés, a turfavágás stb. terén.

A technika legújabb eredményeinek meghonosítása a szovjetiparban lehetővé tette a legmodernebb *katonai felszerelés* különböző tárgyait sorozatos kibocsátását és azt is, hogy az ipari termelés minden ágában modern műhelyeket és gyárakat állítsanak fel, a mezőgazdasági termelést pedig a legkiválóbb felszereléssel lássák el.

Ez alatt az idő alatt épültek az ország legnagyobb, azóta híressé vált *ipari üzemei*, mint amilyenek a magnitogorszki és kuznyeckii vas- és fémüzemek, a cseljabinszki traktorgyár, a gorkiji automobilgyár, a szolikamszki és bereznikovi kémiai nagyüzemek és számos más üzem.

Erősen megnövekedett a bakui és groznii kőolajipari központok mellett az új, *keleti olajipari centrum* is, amely 1938-ban már az össztermelés $\frac{1}{4}$ -ét szolgáltatta. Középázsiaiában és Szibériában a nyersanyagforrások közelében új textilközpontok létesültek.

Mindezeknek a részletsikereknek eredményeként a második ötéves terv az *iparfejlesztés terén* jóval a határidő előtt, vagyis 4 év és 3 hónap alatt valósult meg.

Világválság és válságmentes szovjetgazdaság.

Ez annál is feltűnőbb jelenség, mert az összes többi országban az első ötéves terv időszakában és a második végén ismét gazdasági válságok állottak be. Míg a többi ország ipara 1937-ben még alig érte el az 1929-es év, a nagy világválságot megelőző gazdasági év színvona-

lának 95—96%-át s 1937-ben ismét újabb válság szakaszába jutott, a Szovjetunió ipari termelése szakadatlan fejlődést mutat s 1937 végén az 1929-es év színvonalának 428%-át érte el, 1913-al összehasonlítva pedig az akkori színvonalnak több, mint hétszeresét mutatja.

Ez minden elméleti fejtegetésnél, a „propaganda” minden ravaszkodásainál jobban mutatja, hogy a szovjetgazdaságnak tényleg sikerült felszabadítania magát mindenféle válságjelenségtől. Míg a világ minden más részében az 1930—31-iki krízis a gazdaságilag legerősebb országot épp oly kevésbé kímélte meg, mint a leggyöngébbet, a Szovjetunió a maga tervgazdaságával ki tudta küszöbölni mindazokat a zavaró tényezőket, amelyek gazdasági szervezetét megingathatták volna.

Ez nem jelenti azt, hogy a Szovjetunió szándékosan kikapcsolta magát a világgazdaság egészéből, hogy ennek eseményei és sorsa egyáltalán nem érintenék a Szovjetunió gazdasági szervezetét. Éppen ellenkezőleg: a Szovjetunió igen élénken résztvesz és még élénkebb részt kíván venni a nemzetközi gazdasági életben, de természetesen saját rendszerének és gazdasági elgondolásainak keretén belül. Nem lehet tehát számára közönyös az, ami más gazdasági szervezeteken belül végbemegy. És ha ez az érdeke nem érinti is a maguk gyökerében a szovjetgazdaság sajátos intézményeit, mégis természetesen a szovjet-gazdaságnak is előnyösebb az, ha többé-kevésbé normális gazdasági központokkal normális vonatkozásokat tarthat fenn.

A mezőgazdaság fejlődése a második ötéves terv periódusában.

Óriási fejlődést mutat a második ötéves terv idejében a *mezőgazdaság* is, amelynek *kollektivizálása* 1937-ben csaknem teljesen befejeződött: 18½ millió parasztgazdaság, az összes parasztgazdaságok 93%-a, az összes gabonával bevetett területek 99%-ával már kolhozokba tömörült.

A kolhoz-rendszer eredményeit semmi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy 1937-ben egyedül a kolhozok (szovhozok nélkül) több, mint 1 milliárd 700 millió pud (1 pud = kb. 16 kg) piacra kerülő gabonát adtak az országnak, vagyis 400 millió puddal többet, mint az összes földbirtokosok, zsiros parasztok és kisparasztkok együttevén 1913-ban.

Egyedül az állattenyésztés maradt vissza és haladt lassabb ütemben.

A második ötéves terv további eredményeként a munkások reálbére megkétszereződött, a kolhozok pénzbeli jövedelme pedig az 1933 évi 5½ milliárd rubelről 1937-ben 17 milliárdra szökkent fel.

Tervgazdaság és szovjetkultúra.

Ennek megfelelően rendkívül gyors fejlődést mutat a Szovjetunió kulturális élete is, az analfabétizmus teljes megszüntetésével és az általános 7 éves kötelező népoktatás meghonosításával kapcsolatban.

Rendkívül tanulságos ez az összefüggés gazdaság és kultúra között a szovjet-demokrá-

cia által nyújtott feltételeken belül. A gazdasági helyzet javulása közvetlen kifejezést nyer a kultura megfelelő fokozódásában városokban, falvakban, orosz és nemzetiségi vidékeken egyaránt. A kultura eme elterjedésénél óriási fontosságú tényező az *állampolgári egyenlőség*, amelyet életfeltételeik és demokratikus jogaik tekintetében a szovjet-emberek nemre, fajra és nemzetiségre való tekintet nélkül élveznek, mihelyt tizennyolcadik évüket betöltötték.

A nagy technikai fellendülések és a két első ötéves terv nagy sikereinek nyomán persze egyfajta nehézség is mutatkozott. Ez abban állott, hogy a technika gyors és nagyméretű kifejlődésével nem tarthatott lépést az új technikát elsajátított munkások száma, amely biztosíthatta volna a munka termelékenységeinek megfelelő fokozását. A kvalifikált munkaerő mennyiségének sajátos növeléséről van itt szó, oly problémáról, melynek megoldását sürgősen megkívánták az ország gazdasági érdekei. Szükségessé vált a szocialista verseny további fejlesztése a rendkívüli technikai fejlődés követelte új helyzet közepette.

A Sztachanov-mozgalom.

Ezt a feladatot valósította meg a híres Sztachanov-mozgalom, melynek jelentősége Sztálin szerint abban áll, hogy „ez a mozgalom a technika régi normáit, mint elégtelenekeket, megdönti, sok esetben túlhaladja a munka termelékenységének a vezető ipari országokban elért fokát s ily módon lehetőséget nyújt arra,

hogy a Szovjetunió oly országgá váljék, mely polgárainak a legnagyobb jólétet biztosítja."

A Sztachanov-mozgalom a Donyec-medencében, a széniparban született, s onnan terjedt el az ipar többi ágában, a közlekedési üzemekben, majd áttért a mezőgazdaságra is az ország egész területén.

A Sztachanov-mozgalom lényege abban áll, hogy a termelésnél a munkaerő legnagyobb fokú kiméltése mellett az idő, a gép és az anyag legnagyobbfokú kihasználásával messzemenő racionalizálás váljék lehetővé, a szónak nem kapitalista, hanem szocialista értelmében.

A harmadik ötéves terv programja.

Nagyjelentőségű az a szerep, melyet a *harmadik ötéves terv* jelölt ki a tervgazdaságnak, az 1938—42 évekre. Az általános gazdasági terv itt abban állt, hogy a szovjettermelés elérje és *túlszárnyalja* a legfejlettebb ipari országokat az öntöttvas-, acél-, fűtőanyag-, elektromos energia, valamint a termelőeszközök és fogyasztási cikkek termelése tekintetében.

A harmadik ötéves terv további hatalmas programot ad a munkások és alkalmazottak gazdasági és kulturális színvonalának emelése, a kolhozparasztok jövedelmének további fokozása, az áruforgalom további fejlesztése tekintetében.

A *honvédelmi* érdekek szemmel tartásával a hadiipar, gépipar, vegyipar további fellendítését vette tervbe.

De még mielőtt mindezeket a terveket megvalósíthatták volna, a Szovjetunióra rászakadt a német fassizmus által felidézett háború. Ez teljesen új feladatok elé állította a békés munkára felkészült szovjetországot és arra kényszerítette, hogy az egész közgazdaságot új alapokra helyezze, amelyek természetesen más célokat szabtak a tervgazdaságnak is.

Háborús tervgazdaság.

Azt mondhatná valaki, hogy a háborús gazdálkodás aztán mindenütt szükségszerűen tervgazdaság, hogy a háborús érdekek akarva, nem akarva, a dolog természeténél fogva a tervgazdaság útjaira terelik még azokat az országokat is, amelyek a háború befejeztével sietnek minden tervgazdasági nyomot gazdasági rendszerükből kiküszöbölni.

Elég egy pillantást vetni a szovjet-tervgazdaság munkájának menetére a háború alatt, hogy meggyőződjünk arról a különbségről, amely tervgazdaság és „tervgazdaság“ között van.

A tervgazdaság kipróbált szervezete és működése a háború folyamán is megtartotta jelentőségét, sőt lehetőséget nyújtott arra, hogy tovább fokozza az ország védelmi erejét. A gépipar és hadiipar gyors fejlődése már előzőleg lehetővé vált a szovjetközgazdaság hatalmas vas- és fémipari, valamint energetikai bázisának kialakulásával kapcsolatban. Ezzel egyidejűleg nagyméretű élelmiszeripar épült ki a legmodernebb technikai eszközök igény-

bevételeivel. A Szovjetunió összes köztársaságaiban erősen fejlődésnek indult a helyi és szövetkezeti jellegű ipari termelés is a legszélesebbkörű fogyasztás tárgyát tevő iparcikkek tömeges gyártása érdekében. Csakis ily sokoldalú és magas fejlettségű ipar tette lehetővé az ország védelmi erejének fokozását.

A háború mindenekelőtt azt követelte, hogy az arcvonal összes szükségletei hadianyag, ruházat, élelmiszerek, stb. tekintetében minden más fogyasztóérdeket megelőző és teljes kielégítést nyerjenek. Az egész közgazdaság ilyen módon jelentős változásokon ment keresztül, még pedig a tervgazdaság szerveinek segítségével, amely változásoknál a termelés tárgyi elemeinek szétoztása, a munkaerőnek megfelelő át- meg áthelyezése és a pénzbeli segélyforrások legcélszerűbb és leggyorsabb elhelyezése hatalmas szerepet játszottak.

A háborús tervgazdaság lehetővé tette, hogy a gazdasági élet egésze és mindenekelőtt a termelés és szállítás a legrövidebb idő alatt és minden akadály nélkül a háborús követelményeknek megfelelően alakuljon át. Oly feladatok pl., mint nagyszámú üzemnek, — amelyek addig a polgári élet szükségletkielégítésének céljait szolgálták, — a haditermelésre való átalakítása, a Szovjetunióban a háború folyamán a lehető leggyorsabban valósultak meg. Az élelmiszerellátás központosítása útján kielégülést nyertek úgy a hadsereg, mint a lakosság élelmiszerszükségei olyanformán, hogy elsősorban azoknak a munkásoknak az ételmezését biztosították, kik az ipar fontosabb ágaiban,

közvetlenül az arcvonal számára termelő üzemekben dolgoztak. Nem kis feladata volt a *munkaerő megfelelő szétosztása sem*. Az idevágó tervek, amelyeket a kormány jóváhagyott, az új munkások jelentékeny részének elsősorban a hadiiparban, a fémiparban, a fűtőanyagot biztosító üzemekben, elektromos központokban, vasutaknál való elhelyezését írják elő. Nagy gondot fordítottak emellett szakképzett munkások megfelelő előkészítésére, nem ritkán *egyéni kiképzés által*, de éppúgy előadássorozatok útján közvetített továbbképzés segítségével is.

A közgazdasági terv, amelyet teljesen a háború feladatainak rendeltek alá, s amelyet a szovjetállam minden üzemének és dolgozójának tudomására hoztak, lehetőséget nyújtott arra, hogy az egyes szovjetpolgárok minden erejüket a hadi érdekeknek megfelelőleg mozgósíthassák és ezzel hozzájárulhassanak a győzelem kivívásához.

Az üzemek tervszerű áttelepítése délről keletre.

Jelentékeny szerep jutott a tervgazdaság szerveinek a veszélyeztetett üzemek kiürítésénél és átköltöztetésénél is. Az evakuált üzemek legnagyobb része hamarosan az új helyen működött.

Ennek jelentőségét a maga egész nagyságában csak akkor tudjuk helyesen megítélni, ha figyelembe vesszük, hogy ez az átköltöztetés — többek között — oly hatalmas termelési központokból vált szükségessé, mint aminők a donyeci szénmedence, a krivojrog-i vasérctelep.

a dnyepropetrovszki és zaporozsi vas- és acél-művek és hasonlók. Ez az átköltöztetés nem kevesebbet jelentett, mint százezernyi vagon anyag átvitelét, felszereléssel együtt, az ország déli részéből annak keleti részébe.

Hogy milyen eredményes munkát végzett e téren a tervgazdaság, azt abból is láthatjuk, hogy pl. a harckocsik gyártásának leghatalmasabb központja, Tankograd, három hatalmas, de veszélyeztetett helyen elhelyezett harckocsigyártó üzem egyesítéséből jött létre: a Kirovról elnevezett leningrádi, a charkovi és a sztálingrádi traktorgyárak egyesítéséből. Ez pedig úgy ment végbe, hogy az egyes gyárak munkája csaknem megszakítás nélkül folyt tovább. 1941 októberében még Charkovban és Leningrádban folyt a gyártási munka, 1941 november—decemberében pedig már az új helyen.

A fűtőanyag-szükséglet kielégítése érdekében a Donbassz megszállása alatt hatalmas tervgazdasági intézkedéseket vettek foganatba a keleti szénmedencék fejlesztése érdekében. Az Uralban, ahol a nagyszámú üzem odahozatala és az ipar gyors fejlődése következtében az elektromos energia forrásai kezdtek kimerülni, tervgazdasági intézkedések segítségével: új elektromos erőforrások megnyitásával, az energetikai felszerelések megújításával és szigorú takarékossgal az elektromos energia fogyasztásánál, fokozták a teljesítőképességet.

A háborús mezőgazdaság.

Nem szünetelt a tervgazdaság a mezőgazdaság terén sem a háború alatt. Itt a főfeladat az arcvonalnak és a mögöttes területnek élelmiszerrel és nyersanyaggal való ellátása volt akkor, amikor az ellenségnek átmenetileg sikerült az ország legfontosabb mezőgazdasági területeinek egész sorát megszállni. Ezek a területek az összes vetésterületeknek mintegy 40 százalékát tették ki. Itt volt az összes gabona-termő területeknek 38%-a és az összes cukor-répa-termelő területek 83%-a.

A háborús idők súlyos gazdasági feltételei közepette, elégtelen mechanikai és eleven vontatóerő mellett s minden munkáshiány ellenére, a kolhozparaszság mégis keresztülvitte, hogy a vetésterületeket az ország keleti területein jelentékenyen megnövelte. Így 1942-ben a vetésterület 1941-hez képest 2 millió hektárral nagyobbodott, 1944-ben pedig több mint 8 millió hektárral növekedett meg az 1943. évihez viszonyítva.

A tervgazdaság lehetővé tette, hogy a háború folyamán a legfontosabb ipari növények termesztését áthelyezzék a keleti vidékekre és ezzel bizonyos fokig pótolják azokat a veszteségeket, amelyeket az időleges német megszállás a mezőgazdasági területeken okozott. Teljesen újonnan alakultak az ország keletén cukorrépatermelési központok és más ipari növények jelentős telepei.

Kétségtelen, hogy a mezőgazdasági termésnek ez a kiszélesedése azoknak a tervgazda-

sági intézkedéseknek köszönhető, amelyeket a mezőgazdaság érdekében hoztak.

Különösen eredményes volt e tekintetben az a munka, amely a mezőgazdaság további gépesítését célozta. Szinte felbecsülhetetlen értékűek e téren azok az erőfeszítések, amelyeket a kolhozparasztasszonyok végeztek, akik a leggyorsabb idő alatt elsajátították az új termelési technikát és a mezőgazdaság széles területein sikerrel pótolták hadrakelt férjeiket. Így, az 1942-ik év tervei értelmében a kolhozparasztasszonyok és -lányok sorából 245.000 traktorvezetőt, 49.000 aratógépmunkást, 11.000 mechanikust, 20.000 traktorista-rohammunkást képeztek ki. Rendkívül fontos intézkedések történtek továbbá a mezőgazdasági dolgozók felelősségének fokozása tekintetében a mezőgazdasági gépek állapotáért és megfelelő kihasználásáért, a mezőgazdasági kulturák termelékenységének fokozásáért és az állattenyésztés javításáért.

Tervszerű takarékoskodás.

A háború rendkívül élesen vetette föl a legszigorubb gazdaságosság kérdését. Szükségessé vált ez annál fogva, hogy az erősen megnagyobbodott katonai kiadásokkal egyidejűleg hatalmas építkezési programot kellett végrehajtani a termelés helyreállítása és kiszélesítése érdekében, ami óriási anyagi áldozatokat követelt.

A népbiztosságok és üzemek nagy tervgazdasági és szervezeti tevékenységének, vala-

mint a technikai személyzet és munkásság energiájának és kezdeményezésének eredményeképpen a háború folyamán jelentékenyen fokozódott az üzemfelszerelések teljesítőképessége s jelentékeny megtakarításokat eszközöltek fémekben, fűtőanyagban, elektromos energiában.

1942 közepén az iparban a munka termelékenysége több mint 40%-kal fokozódott. Nagy szerepet játszott e tekintetben a munkafolyamatok nagyobb egyenletessége az új technikai vívmányok széleskörű behatolásával kapcsolatban. A honvédő háború idején számos új technikai folyamatot honosítottak meg a hadi- és fémiparban, mint pl. az öntés új módszereit, új kiváló minőségű acélfajták termelését, stb.

Tervgazdaság az újjáépítésnél.

A tervgazdaság egyik legfontosabb feladata a legújabb időben abban állott, hogy hozzásegítse a német megszállás alól felszabadított területeket gazdasági újjáépítésük munkájának lehető gyors és zavartalan keresztülviteléhez. Hogy ez újjáépítő munka méreteiről és gazdasági jelentőségéről képet kapjunk, idézzük két szakember beszámolóját. Az egyik Kolesznyik Nyikoláj, a charkovi traktorgyár volt munkása és ezidőszerint Charkov képviselője a Szovjetunió Legfelső Tanácsában, aki városának újjáépítési munkálatairól ezeket mondja: Másfél évvel Charkov felszabadítása után a siralmas romváros helyén friss, zöld fákkal szegélyezett utcákat és utakat látunk, új gyárépületekkel, melyek kapuin ismét „Charkovban készült” fel-

iratú gépeket visznek ki. A háborúig az egész ország ismerte ezt a márkát. Ezt láttuk a bonyolult mezőgazdasági gépeken, kerékpárokon, hatalmas turbinákon és még számos más gyártmányon.

A charkoviaknak titáni munkát kellett kifejtetniök, hogy városukat újra felépítsék. A charkovi traktorgyár — meséli Kolesznyik Nikoláj — gyönyörű volt. A szovjetállam építette 1932-ben és százezerszám adta a traktorokat a mezőgazdaságnak. Mikor Charkov a németek kezén volt, azok két évig fáradoztak azon, hogy üzembe helyezzék a traktorgyárat, de hiábavaló volt minden fáradságuk: egy gép sem hagyta el a gyár kapuját a megszállás alatt. Mikor a szovjetcsapatok visszatérésekor a németek elhagyták Charkovot, szétrombolták és felgyújtották a traktorgyárat. Másfél évre a szovjetmunkások már a hat legfontosabb üzemet helyreállították. Az üzemekben új felszerelések vannak. A futószalagokon újra végigszaladnak a ChTZ (Charkovszkij Traktornij Zavod) márkájú traktorok és robognak tovább a szántóföldekre.

A gyár termelőképessége még jóval kisebb, mint a háború előtti időben volt. A helyreállítás még nagyon sok nehézségbe ütközik, de mi meg vagyunk róla győződve, hogy az állam segítségével újra és teljesen fel fogjuk támasztani a gyárat.

Nemcsak Charkov kél új életre, hanem a környékbeli falvak is. Nemrégiben azzal a kéréssel fordultak hozzám választóim, hogy legyenek segítségükre Bereзовszkije fürdőhely

újrakepítésénél, mely 30 km.-nyire van Char-
kovtól. Ezt a fürdőhelyet is, melynek híres
gyógyforrásai voltak, teljesen tönkretették a
németek. Most már javában folynak az építési
munkálatok és reméljük, hogy már a nyáron
fogadhatjuk az üdülők első csoportját.

A másik leírás Nikoláj Kollitól, a Szovjet-
unió Tudományos Akadémiájának tagjától
ered, aki különösen a szovjetfalu helyreállítása
és ujjaépítése körül végzett munkálatokat ki-
sérte figyelemmel.

Moszkva kerületében — írja Kolli —
annak az ellenségtől való megszabadítása óta
több, mint 28.000 lakóházat és 7000 közhaszná-
latu épületet: klubot, iskolát, mezőgazdasági
épületet állítottak helyre.

Leningrád vidékén 1945 elejéig több, mint
1000 kollektív gazdasági települést, 13.000
lakóházat, 584 iskolát, 139 gyermekkertet, 229
falusi klubot és olvasóhelyiséget, 458 istállót,
stb. állítottak helyre.

De nemcsak a nagy központi kerületekben,
hanem mindenütt, szerte a Szovjetunió összes
köztársaságaiban látható a falvak e hatalmas
ujjaépítő munkája.

Igy pl. egy kis Brjanszk-vidéki körzetben
már 1944-ben 845 félig tönkretett házat állí-
tottak helyre és 620 újat építettek. Ezekben
11.000 embert telepítettek be, akik régebben
földkunyhókban és pincékben laktak. Teljesen
helyrállították ebben a körzetben a kolhoz-
parasztok a Krasznoje makovje nevű falut.
113 új, kényelmes házat építettek itt és az

egész helységnek sokkal jobb külsőt adtak, mint amilyennel a háború előtt birt.

Az ország számos körzetében a falvak helyreállításánál széles terjedelemben felhasználják a helyi építőipar legkülönbözőbb lehetőségeit. Így pl. az orlovi terület egyik körzetében több műhelyt létesítettek ablakrámak és ajtók előállítására és hasonló részletmunkákra. Az ország egész területén serényen folyik ilyen módon az ujjaépítés tervszerű munkája. A szovjetkormány hatalmas segítséget nyújt a falvak helyreállításánál, így pl. ingyen fát bocsát az építkező parasztok rendelkezésre, olcsó hitelt nyújt nekik az építkezés céljaira, stb.

Megállapítható, hogy a szovjetnépnek a kolhozfalva helyreállítása érdekében folytatott harcában már eddig is nagyon sok történt. De természetesen mindez nem elég. A hatalmas pusztítás, amelyet a gonosz és bosszúálló ellenség, tudatosan és szándékosan végzett a szovjetfaluban s amely a szovjetfalvak százainak került életébe, hatalmas munkát kíván, amelyben nagy követelményeket kell támasztani a Szovjetunió tervgazdaságával szemben is.

Nem kétséges, hogy a tervgazdasági szervek éppúgy meg fognak birkózni az ujjaépítés feladataival, mint ahogy megbirkóztak eddig is a békés és háborús közgazdaság által reájuk rótt összes egyéb feladatokkal.

Ezek a sikerek és eredmények pedig minden elméleti diszkussziónál meggyőzőbben bizonyítják a tervgazdaság rendszerének elméleti igazát és gyakorlati keresztülvihetőségét, tehát épp azt, amit oly gyakran kétségbevonnak.

II. KULTURÁLIS ÉLET A SZOVJETUNIÓBAN

Hogyan lehetséges szovjetkultúra: közös szellemi egysége oly sokféle, különböző fokú és fejlettségű, nyelvű, szokású és történetű népcsoportnak? Hogyan lehetséges kulturális élet, amely nem egy nép, egy nemzet, egy osztály, egy csoport kultúrmonopóliuma, nem egyes kultúrvívmányok birtoka, hanem kulturális élet oly értelemben, hogy abban mindenki egyaránt részesedik? Egy tekintetben persze közös volt az Oroszországot alkotó összes népcsoportok kulturális sorsa: az elmaradottság tekintetében és bár itt is voltak igen lényeges fokozati különbségek, mégis itt volt egyszersmind a sok közös baj egyik gyökere is.

Sztálin rámutatott, hogy a régi Oroszországot szüntelenül megverték elmaradottságáért: „Verték a mongol khánok. Verték a török bejek. Verték a svéd feudális urak. Verték a lengyel meg litván földesurak. Verték a japán bárók... Mindenki verte elmaradottsága miatt...“

Ezt a kultúrállapotot találta a szovjet-hatalom a mai Szovjetunió területén. Hogyan lehetett tehát ebből az általános oroszországi elmaradottságból egységes, közös szovjetkultúrát teremteni? Nyilvánvalóan csak úgy, hogy először is ennek a kultúrának az *anyagi* előfeltételeit biztosítják mindenki számára: a biztos

és zavartalan megélhetést, kedvező munkafeltételeket, egészséges életlehetőségeket, mint a kulturális fejlődés anyagi alapjait. Csak ezután lehetett arra gondolni, hogy intézményes biztosítékokat teremtsenek a szellemi életben, a szellemi kultúrában való rendszeres részvétel számára.

Ennek alapja és előfeltétele bizonyosfokú jólét, amelyet az egyes szovjetember szabály szerint csak annyiban érhet el, amennyiben segít közgazdaságát, a szovjet-népgazdaságot erősíteni és fejleszteni. Elsősorban tehát a kultúrélet anyagi biztosítékainak a megteremtéséről lehetett csak szó.

Ahhoz, hogy a közmondásos oroszországi elmaradottság megszűnjék, mindenekelőtt arra volt szükség, hogy a közgazdaság minden ágát újjáalakítsák a modern technika követelményei szerint. A technikai kultúrát kellett mindenekelőtt meghonosítani és elterjeszteni, mielőtt a kultúra egyéb tereinek a nagy néptömegek által való meghódítására csak gondolni is lehetett volna.

A kulturális életnek és fejlődésnek minden természeti előfeltétele teljes mértékben meg volt Oroszországban, de a cári uralom elmulasztotta ezeknek az előfeltételeknek az összesség javára való érvényesítését. A szovjetnép maga volt az, amely megteremtette ennek társadalmi feltételeit.

De hogy ezekből a lehetőségekből és előfeltételekből valóság legyen, hogy az idők során a szovjetembernél megnövekedett anyagi és szellemi igények kielégüljenek, az eddigi

termelést lényegesen fokozni kellett. A fel-
szabadult szovjetnép első lépései az igazi, de-
mokratikus kultúra felé legelőször abban mu-
tatózkodtak meg, hogy bizonyos kultúrszükség-
letek: könyv, színház, mozi, tömegszükségle-
tekké váltak. De fokozódtak a szükségle-
tek az anyagi élet: a táplálkozás, ruház-
kodás, lakás terén is. Ha ezeket a szük-
ségleteket ki akarták elégíteni, akkor az
eddigi termelést meg kellett kétszerezni-há-
romszorozni az ipar minden ágában. Ehhez
azonban szükséges volt a géptechnika vívmá-
nyainak, általában a technikai kultúrának szé-
leskörű elterjesztésére. Nem technikára és kul-
túrára, szigorúan elkülönítve egymástól, ha-
nem a maguk eleven kölcsönhatásában. Lenin
fáradhatatlanul hirdette, hogy a termelő mun-
kát egyesíteni kell a tanítással. Tisztában kell
lenni a termelés tudományos alapjaival, el kell
sajátítani az általános műveltséget, de emellett
a nagyipari termelés és a mezőgazdasági nagy-
üzem folyamatainak ismereteit is.

A szovjetember rájött, hogy ezt a fejlő-
dési fokot átugrani nem lehet, hogy az anyagi
kultúra alapjainak lerakása nélkül szellemi
kultúra sem lehetséges. Az anyagi kultúra kö-
vetelményeinek legszélesebbkörű megvalósí-
tása nélkül legfeljebb annyit lehetett volna
elérni, hogy a kevesek kultúrmonopóliumát
még egy keskeny rétegre ki lehetett volna ter-
jeszteni, valamivel több ember szerzett volna
tudomást Shakespeareről és Beethovenről,
vagy Tolsztojról és Csajkovszkiról, de a
túlnyomó nagy tömegek számára egyaránt

megmaradt volna az anyagi és szellemi sínylődés. Ott kellett tehát elkezdenni, ahol lehetővé vált annak biztosítása, hogy mindenkinek jut mindenből. Vagyis: a termelőerők fokozásánál, a termelési és közlekedési eszközök megsokszorosításánál, az anyagi jólét kellő fokának megteremtésénél.

Ha valaki azt kérdezné, hogy mennyiben kultúra és kultúrfejlődés ez, annak válaszképpen egy-két példára hivatkozunk. Elsősorban itt van Szibéria példája. Még nem is olyan nagyon régen ez az országrész a legsötétebb elmaradottság jelképe volt, aminek az ólombányák és a fegyencek kényszermunkája adtak szomorú nevezetességet. De ma és már a második világháború előtt is Szibéria egyik központja volt a szovjet-nehéziparnak. A technikai tekintetben legmodernebb kuznyeckai vasművek ma csaknem az egész cári Oroszországban termelt vasnak a felét szolgáltatják. Magasfokú a kuznyeckai szénipar is és ugyanez áll a szibériai vegyi- és gépiparra is. Vagy egy másik példa: a nemrég alakulásának 25 éves jubileumát ünneplő Azerbaidzsán szovjetköztársaság. Ennek lakossága 25 évvel ezelőtt csaknem teljesen analfabéta volt. (97 százalék.) Ma az ország gazdasági fejlődésével karöltve haladó kulturális fejlődés eredményeként 2000 iskolában tanul az azerbaidzsáni fiatalság s az elemi-től a főiskoláig mindenki számára minden iskolafokozat nyitva áll.

Halmazhatnók a példákat annak az óriási kultúrfolyamatnak az illusztrálására, amely a Szovjetunió történetében az *iparosodás* néven

ismeretes s amelynek jelentősége abban áll, hogy nyomában a Szovjetunió elmaradt agrárországból fejlett iparállammá alakult át.

Tudvalevő, hogy az agrárkultúra és ipari kultúra között nem csupán gazdasági különbségek vannak, hanem jelentős társadalmi, politikai, ideológiai, szóval kulturális különbségek is és még akkor is, hogyha ez az ipari átalakulás nem olyan mélyreható társadalmi átalakulások kísérője, mint aminő volt a Szovjetunióban.

De vajjon lehet-e az ipart a technikától, a technikát a tudománytól elkülöníteni? S nem jelent-e ezek összeműködése kultúrát? Céltudatos emberi cselekvést a további fejlődés érdekében?

A Szovjetunióban a kultúrértékeknek ez a kapcsolata a szovjetállam létesítésének első pillanatától kezdve megvolt. Bizonyosága ennek többek-között az is, hogy nemsokára az októberi forradalom után Lenin átadta a Tudományos Akadémiának azoknak a tudományos-technikai munkáknak a vázlatát, amelyek által felhívja a figyelmet a termelési folyamatok és a közlekedés elektromosításának fontosságára.

Ez a hatalmas terv, melyet Lenin végleges formájában 1920-ban nyújtott be, 1931-re legfőbb pontjaiban már megvalósulást nyert. Az itt kifejtett *tervgondolat* aratta diadalait a sztálini ötéves tervekben is, amelyek sikeres megvalósítása létrehozta a Szovjetunióban azt a hatalmas nagyipart, amely átalakította az egész szovjetközgazdaságot, megteremtette az új szovjetkultúrát és mellesleg lehetővé tette,

hogy a Szovjetunió legyőzze leghatalmasabb katonai ellenfelét.

Ez az iparosítás, mely az egész országot megragadta, új ipari központokat teremtett Oroszország elmaradt nemzetiségi vidékein is, véget vetett itt is a kultúrátlanságnak, de egy-szersmind az egyenlőtlenségnek is a Szovjet-uniói népei között. Ily módon a technika és ipar nem kis mértékben járult hozzá ahhoz az egy-séghez, amely a Szovjetunió népeit egybefor-asztotta. Ezáltal hatalmas módon megnőtt a szovjetállam *politikai* kultúrája is: a gazdasági kapcsolat a különböző népcsoportok között rá-eszméltette őket politikai érdekeik közösségére s ez nagymértékben egyengette útját annak, hogy a Szovjetunió mint politikai képződmény megerősödjék.

Nem véletlen, hogy Lenin egyhelyütt a szovjetállamot magát is technikai alkotással hasonlítja össze. Lehet — úgymond —, hogy államgépezetünk még rossz, de azt mondják, hogy az első gőzgép, amit feltaláltak, szintén rossz volt... De nem ez a lényeges, hanem az, hogy a *találmány* létrejött. Ugyanígy van a szovjetállammal is.

Azok között, akik az állam mivoltán vitatkoznak, vannak olyanok is, akik az államot műtárgynak, művészi alkotásnak tekintik. De akár műtárgy, akár mechanizmus, mindenkép-pen *kulturális eredmény* és így a szovjetkultú-ráról szólva, lehetetlen nem utalni a kultúrá-nak arra a hatalmas nyilvánulására és egy-szersmint forrására, amelyet a *szovjetállam* jelent.

A szovjetállam kétségtelenül leghatalmasabb tényezője és összetartó eleme a szovjet-kultúrának, már csak azért is, mert a szovjet-rendszer teremti meg és fejleszti a szovjetkultúra legfőbb értékét, a szovjetembert. Kifejleszti az új kultúra hordozóit és képviselőit: a szovjet-mérnököt, a tervezőt, a feltalálót, de éppúgy a tanult munkások hatalmas táborát, akiknek alkotó gondolatai és munkája rendkívül megtermékenyítőleg hatottak a szovjetkultúrára.

A szovjetállam 16 nemzeti köztársaság politikai egysége, amelyben zavartalanul fejlődik mindnyájuk anyanyelvén az iskola, színház, tudomány, szóval minden közoktatási és kultúrintézmény, a legvilágosabban bizonyítva, milyen messzemenő következményei vannak a szellemi kultúra terén is annak a politikai fejlődésnek, melyet a Szovjetunió a cári Oroszországgal szemben jelent. Az a gazdasági és politikai célszerűség, amely a 16 nemzeti állam egyesülésében jut kifejezésre, nagy fokban kultúralakítónak is bizonyult.

Ha tehát kutatjuk, hogy mi az, ami ily módon egységet hozott a számos különböző nép kultúrájába, úgy lehetetlen rá nem jönnünk, hogy ezt a nagy eredményt igen jelentős mértékben elősegítette a Szovjetunió nemzetiségi politikája is.

De ezzel nem ér véget a politika kultúr-fejlesztő hatása. Sőt azt mondhatnók, hogy a szovjetkultúra fejlődésének két leghatalmasabb forrása az új társadalmi rend és a fejlett politikai demokrácia, közelebbről az osztályellen-

tétek megszűnése és az állampolgári egyenlőség.

De bármennyire hangsúlyozzuk is, hogy a szovjetkultúra fejlődése a dolgozó nép anyagi jólétének fokozódásával együtt ment végbe, hogy a szovjetember maga építette fel a maga kultúráját és vált annak hordozójává, ez távolról sem jelenti azt, hogy a Szovjetunió kultúrális életéből teljesen hiányzik a *tradíció*, hogy a szovjetembernek nincs érzéke a kultúra hagyományai iránt. A szovjettudomány- és művészet, a népélet számtalan megnyilvánulása folyton-folyvást rácsáfol erre a föltevésre.

Amikor szovjetkultúráról beszélünk, hangsúlyozni kell, hogy az nem egyes vidékekhez, központokhoz kötött jelenség, hanem valóságosan a Szovjetunió egészére kiterjedő, sokszorosan intézményesen biztosított, s a szovjetnépnek vérévé vált vívmánya. Mert bár igaz az, hogy az iparosodás kultúrája s a technikai kultúra elsősorban az ipari központokat, a városokat ragadta meg, mégsem lehet eléggé hangsúlyozni azt az óriási változást, amely éppen kultúrális tekintetben a *szovjetfalvakban* végbement.

Itt is végeredményében a technikai kultúra fejlődése nyomán virágzott ki a szellemi kultúra, alakult ki a falusi *értelmiség*, mint a szovjetkultúra hordozója az egykor közmondásos elmaradottságú orosz faluban. Ez az elmaradottság ma már minden téren megszűnt. Elsősorban higiénikus téren, ahol legszembeötlőbben az anya- és csecsemőgondozás kedvező eredményei mutatkoztak meg, azonkívül

a speciális gyógyintézetek, tudóvészdiszpanzerek, trachomakórházak stb. áldásos hatásai. Nagy jelentőségű a működése azoknak az expedícióknak, amelyeket a nemzetiségi szovjet-köztársaságok falvaiba küldenek ki profilaktikus és gyógyintézkedések céljaira, szakavatott specialisták részvételével. Ez a módszer kiváló eredményeket mutatott az úgynevezett népbetegségek leküzdésénél, melyek alatt régebben Oroszország nemzetiségi vidékei különösen sokat szenvedtek.

Óriási jelentőségük van a szovjetkultúra kialakítása és fejlesztése terén a *szakszervezeteknek*, a munkásság e hatalmas nevelőinek gazdasági és politikai téren egyaránt. Különös jelentőséggel bír az a támogatás, amelyet a szakszervezetek a sport fejlesztése terén nyújtanak. Már 1936-ban 87 önkéntes szakszervezeti sportegyesületet létesítettek, amelyekben a különböző sportágak művelőinek ezrei egyesültek. Sok kiváló sportembert nevelt a Vörös Hadsereg is, úgyszintén a flotta, de éppúgy a kolchozok, a főiskolák, melyek mind példaadó módon támogatják a különböző sportágakat.

*

A szorosan vett *szellemi* kultúra terén különösen szembeötlő a szovjetember s elsősorban a szovjetifjúság *irodalmi* érdeklődése. A legkedveltebb beszéd- és vitatémákat az irodalmi és színházi események megbeszélése adja.

A könyv és színház könnyű hozzáférhetősége, a közönség meg az írók és művészek közelsége egymáshoz, a kritika komolysága —

ezek az alkotó elemei az irodalmi és művészi élet intenzitásának. De amilyen szenvedélyes vitatkozó a szovjetember irodalmi kérdésekben, annyira mgilletődött hallgatója a zenének. A zenei kultúra a Szovjetunióban egyre nő s egyúttal egyre nagyobb jelentőséget nyernek a szovjetkomponisták alkotásai és a szovjet-művészek teljesítményei.

Egy-egy új remekmű megjelenése, új művész vagy író felbukkanása az egész szovjetélet nagy eseménye s az ünneplésből éppúgy kijut országszerte bármely nemzetiségű költőnek, írónak, művésznek, mint az oroszoknak.

Óriási tekintélye van a Szovjetunióban a tudománynak és a tudomány művelőjének. Ez úgy a tudományos munkás társadalmi megbecsülésében, mint anyagi helyzetének biztosításában is kifejezésre jut. De kifejezésre jut abban a hallatlan fellendülésben is, amelyet a szovjet-főiskola mutat: 1914-ben Oroszországban mindössze 91 főiskola volt 112.000 hallgatóval, 1939-ben 718 volt a főiskolák és 603.000 a főiskolai hallgatók száma a Szovjetunióban. Ezalatt a 25 év alatt 140 városban létesültek új főiskolai központok.

Egyre terjed a mindennapi élet telítése kultúrával: egyre jobban fokozódik a kultúrált magatartás értékelése a mindennapi élet jelenségeinél: a viselkedésben, öltözködésben, a lakás és étkezés terén és egyáltalán rohamosan fejlődik az, amit *esztétikai* kultúrának nevezhetünk. Óriási társadalmi jelentősége van annak, hogy olyan ember, aki még 25 évvel ezelőtt nomád életet élt, ma valamit megtesz *pusztán* azért,

mert azt úgy kívánja új környezetének kultúr-
értékelése. Persze, ebben nagyban segítségére
van a *szovjetnevelés*, melynek egyik főelve a
másik ember érdekeinek és érzéseinek tisztelet-
ben tartása: a szociális nevelés, a szovjetembe-
rek kölcsönös szolidaritására való nevelés,
mint a társas élet kultúrájának egyik biz-
tosítóka.

*

Nagy érdemei vannak a szovjetkultúra ki-
alakítása és terjesztése körül a *szovjetértelmi-
ségnek*. Ha meg akarjuk érteni a szovjetértel-
miség sajátosságait, a szovjet-társadalomban el-
foglalt helyét, sok mindent át kell értékelnünk
abból, ami a Szovjetunió határain kívül az
„értelmiség” elnevezés alatt általában átment
a köztudatba. A szovjetértelmiség egyáltalán
nem az, amit nálunk régebben úgy hívtak, hogy
„lateiner-osztály”, a diplomás emberek osz-
tálya, amelynek jellegzetes sajátossága egyfajta
diplomagőg volt.

Semmiképpen sem azonos a szovjetértel-
miség képviselője azzal, amit „intellektuell-
nek” szoktak nevezni: a maga felsőbbrendű-
ségét mindenképpen kifejezésre juttató szel-
lemi arisztokráciával. De éppúgy nem sza-
bad az úgynevezett művelt középosztályra
se gondolni, a közvetítőre az osztályok kö-
zött, amelyik az osztályonkívüliség, az osz-
tályfelettség, az osztálynélküliség ideológiai
képviselője és ezáltal éppúgy elszigetelődik a
néptől, mint az előbb említett típusok. Persze,
a régi félf feudális világ e szellemi képviselői
mellett megvolt a baloldali, a forradalmi intel-

ligencia és részben a szellemi proletariátus is, amely kultúrpolitikai ideáljai tekintetében természetesen sokkal közelebb állt a mai szovjetintelligenciához. Emellett tekintenünk kell a régi cári Oroszország kultúrfeltételeit is, amelyekben sajátos, értelmiség-ellenes magatartás képződött ki az uralkodó osztályok részéről. Ezek az értelmiséget parazitáknak, idegen, népellenes elemnek tekintették s még kultúr-közvetítő tevékenységét is rossz szemmel nézték, mert a műveltséget, a kultúrát, a szellemi életet a földbirtokosok és kapitalisták kiváltságának tekintették. A munkás és paraszt számára a kultúra forrásai megközelíthetetlenek voltak és ezt így is találták rendjénvalónak a cári önkényt fenntartó társadalmi osztályok.

A szovjethatalom mindennek gyökeresen véget vetett. Azok, akik a szovjetről, annak fejlődéséről és intézményeiről csak rosszat tudnak mondani s evégből a valóságot végnélkül ferdíteni kénytelenek, azt állítják, hogy a szovjethatalom kiirtotta az értelmiséget, hogy a szovjethatalom elvi ellensége minden értelmiségnek. A tények ezt két irányban is megcáfolják. Először azzal, hogy eredetileg éppen a cári időből fennmaradt polgári értelmiség volt az, amelyik szabotált és ellenségesen viselkedett a fiatal szovjethatalommal szemben. Másodszor azáltal, hogy a szovjethatalom kezdettől fogva határozottan és céltudatosan ápolta a múltak kulturális örökségét. Persze kritikával, gondosan kiválogatva azt, ami a szovjetkultúra számára is hasznos.

De a szovjetrendszer gazdasági sikerei, az iparosítás céltudatos munkája, a kollektív mezőgazdaság, az átfogó tervgazdaság rendszere, mindez hallatlan lehetőségeket biztosított a szellemi munkásnak is és a technikai értelmiség lassan-lassan odaállt a szovjethatalom mellé, amely a megtérőket a legnagyobb megbecsülésben részesítette. De ez az értelmiség megközelítően sem volt elegendő azoknak a gazdasági- és kultúrfeladatoknak a biztosítására, amelyek a szovjetállam munkássága és parasztsága számára felmerültek. Az első és második ötéves terv idején már nagy mértékben kialakult a sajátos, proletár eredetű értelmiség. Beigazolódott Sztálin szava, hogy az értelmiség seholsem önálló osztály, hanem hogy semmiféle uralkodó osztály sem nélkülözheti a maga intelligenciáját. Így képződött ki és fejlődött a proletárállamban az új mérnök és technikus tipusa, szovjetnevelésű orvosok, mezőgazdák, írók, színészek, képzőművészek, zenészek, tudományos munkások, az új szovjet-kultúra megteremtői. A régi és új értelmiség számaránya ebben az időben már annyira eltolódott, hogy 1936-ban az egyik legnagyobb szovjetüzemben, ahol 968 mérnök dolgozott, csak 61 volt cári örökség, 907 pedig már a szovjethatalom alatt végezte a főiskolát.

Hasonló folyamat megy végbe a szovjet-faluban is, ahol, mint láttuk, a kollektivizálás nyomán új értelmiség képződött ki.

Hogyan történt ez a gyors átképzés? Több különböző új intézmény létesítése által, ame-

lyek közt első helyen áll a munkásfakultások intézménye.

A munkásfakultások általános képzést nyújtó iskolák felnőtt munkások és parasztok számára, azzal a céllal, hogy előkészítsék őket a főiskolára. 1932—33-ban 339.500 hallgatójuk volt. De ettől az időtől kezdve az iskolai hálózat óriási növekedése folytán jelentőségük egyre csökken. Nagy érdemük van a munkásfakultásoknak a szovjetfőiskola átalakítása és demokratizálása tekintetében. A munkások és szegény parasztok fokról-fokra birtokukba vették a főiskolákat s míg az 1923—28. években csak 35.000 embert küldtek kiképzés céljából a főiskolákra, az 1932—35. években már 232.000 volt a munkás- és szegényparaszt hallgatók száma.

Különösen fontos szerepet töltöttek be a munkásfakultások a nemzeti köztársaságokban a lakosság átnevelése terén és nagy mértékben járultak hozzá a szovjetnép e részének gyors kulturális fejlesztéséhez.

Ilyenformán a munkásság behatolt a főiskolákba és átalakította azokat a szakképzett erők „kovácsműhelyeivé“, az új értelmiség kialakítójává a szovjetgazdaság minden területén.

Mindez nem volt könnyű feladat. Mert a multak kulturális örökségéhez tartozott az orosz nép igen nagy százalékának teljes műveletlensége. A győzedelmes szovjetnek haladéktalanul fel kellett venni a harcot az analfabetizmus ellen. Lenin javaslatára a szovjetkormány 1919. december 28-án rendeletet bocsátott ki az

analfabetizmus megszüntetése érdekében. E rendelet arra kötelezi a szovjetköztársaság egész lakosságát 8—50 évig, hogy anyanyelvén elsajátítsa az írás-olvasást.

Ez is komoly lépés volt a nemzetiségek tényleges egyenjogúsítása irányában a kulturális élet terén. Az orosz kultúrmonopólium megszünt, bár természetesen az a magasabbfokú kulturális fejlettség, amelyet az orosz nép az összes többi szovjetnőppel szemben történelmileg szerzett, kétségkívül fennállott, persze *nem a többi hátrányára*, vagy rovására, hanem arra szolgált, hogy az elmaradottabb nemzetiségeket és népfajokat magasabb kultúrához segítse, hogy útmutatója és támogatója legyen egy magasabbrendű, *egységes szovjetkultúra* közös megalkotása érdekében. Ennek eredményeképpen szűnt meg a nemzetiségek alacsony kultúrfoka s a sok nemzetiség ma már éppúgy fejlődik a szellemi élet minden terén, mint az orosz nép.

Mindebben az analfabetizmus megszüntetésén kívül nagy része volt a kötelező általános népoktatás meghonosításának. Ennek segítségével akarta Lenin az egész szovjetnép számára lehetővé tenni azt, hogy az tudatosan vegyen részt az ország *politikai* életében. Tehát nemcsak az volt a célja a szovjet-kultúrpolitikának, hogy a kultúrát fejlessze, hanem az is, hogy a politikai élet számára nevelje a szovjetnépet. Az eredeti cél mellé, — hogy oly tanult munkásréteg képződjék ki az ipar és mezőgazdaság számára, amely az ország gazdasági követelményeinek megfelel —, hozzájárult az a program-

pont is, hogy olyan politikailag érett munkás és paraszttömegek képződjenek ki, amelyek megvalósíthatják az új társadalom állami és közigazgatási feladatait.

Látnivaló, hogy az új értelmiség megerősítése az egész kulturális élet átalakításának, újraszervezésének eredménye, amely az egész lakosságot nemi különbség nélkül bevonta ebbe a nagyszabású kultúrmunkába.

E folyamat során természetesen a növekedés is valóságos forradalmi átalakuláson ment keresztül. A cári örökség itt is rendkívül nyomasztó volt: a nők analfabetizmusa ebben az időben a férfiakénak háromszorosát tette. A középiskolákban jóval kevesebbet kívántak lányoktól, mint fiúktól, egyetemekre és főiskolákra pedig egyáltalán nem vették fel őket. A nők teljes egyenjogúsága a Szovjetunióban ez az állapotot gyökeresen megváltoztatta.

Különleges követeléseket támaszt az új értelmiséggel szemben a Szovjetunió *tervezettség* is, amely komoly készségszerű szakembereket kíván. Az állami közgazdasági tervek nem felületes prognózisok, hanem iránytszabó utasítások, amelyek a gazdasági fejlődés menetének irányát egy adott időpontra az egész országban megszabják.

A tervezettség eredményeivel párhuzamosan növekszik a magasabb képzettségű munkások száma is. Így a harmadik ötéves terv idején a főiskolai képzettségű szakemberek száma 72%-kal emelkedett. Ezek persze hatalmasan tágították a szovjetértelmiség kereteit. De tévedés volna azt hinni, hogy a szovjetértel-

miséget csak az iskolákban képezik ki. Köztudomású, hogy a szovjet-oktatásügynek régi követelése az, hogy a termelési munkát egyesíteni kell a tanítással. Ez a kíváncsi a legteljesebb mértékben megvalósul a híres Sztáchanov-mozgalom programjában, amelyről ma már mindenki tudja, hogy az nem a „kényszer-munka megszervezése“, ahogy némelyek állították, hanem ellenkezőleg, a gép teljes kihasználása a munkaütem fokozásával és a munka-folyamatok pontos összehangolásával kapcsolatban.

A munka vezetése és irányítása az első nagy társadalmi feladata a szovjetintelligenciának. A második, hasonlóan nagyjelentőségű működési területe az államigazgatás.

Annak, hogy az egész nép tudatosan és aktívan részt vegyen államának igazgatásában, alapvető feltétele a hagyományos bürokratizmus teljes kiirtása. Megszűnik a hivatalnokok zárt kasztjának uralma, a tőle teljesen idegen nép fölött és ezzel természetesen megjavul a szovjet állami és közigazgatási apparátusának egésze.

Így alakítja ki a Szovjetunió a maga új intelligenciáját, a jövő parancsnokait az új társadalom építésénél.

A „nyersanyag“, amit e feladat céljaira kapott, a szovjetfiatalság éppenséggel nem rosszabb, mint másutt, sőt a kultúra minden terén annyi friss, fiatal tehetséggel találkozunk itt, mint sehol a világon.

Ez a fiatalság az első között van a filmgyártás terén éppúgy, mint a levegő meghódí-

tásáért folyó nemzetközi versenyben. Az exekutív zenészek nemzetközi versenyein a szovjetművészek a legnagyobb eredményeket érték el. A szovjetépítkezés büszkesége: a moszkvai földalatti vasút építésének és üzembentartásának nagy feladata nagyrészt a szovjetifjúság vállain nyugszik.

E kulturális fejlődés, a szovjetértelmiségnek e kialakulása során nagy lépésekkel haladt előre minden demokráciának és elsősorban minden szociális demokráciának legfőbb programja: a fizikai és szellemi munka közötti különbség fokozatos megszüntetése. Kitűnt, hogy ez az elmentét csak úgy szüntethető meg, ha a munkásság technikai kultúrájának színvonalát sikerül felemelni a mérnök technikai munkájának színvonalára. Ez pedig a szovjetviszonyok között teljes mértékben megvalósítható, mert itt a fiatal munkásnemzedéknek minden módja megvan arra, hogy megszerezze a szükséges technikai szakképzettséget. De persze nemcsak erről van szó. A szovjetnevelésnek nemcsak az a célja, hogy szakembereket képezzen, hanem hogy az ember mindenirányú fejlődéséről, kiváltképpen pedig politikai fejlődéséről is gondoskodjék. Nemcsak szaktudást kívánnak a szovjetértelmiség képviselőjétől, hanem politikai és társadalmi tevékenységet is.

Az ilyen értelemben kialakult szovjetintelligencia a második világháború előtt a lakosság 13—14%-át tette ki s ennek a rétegnek 90 százaléka munkások és parasztok leszármazottja.

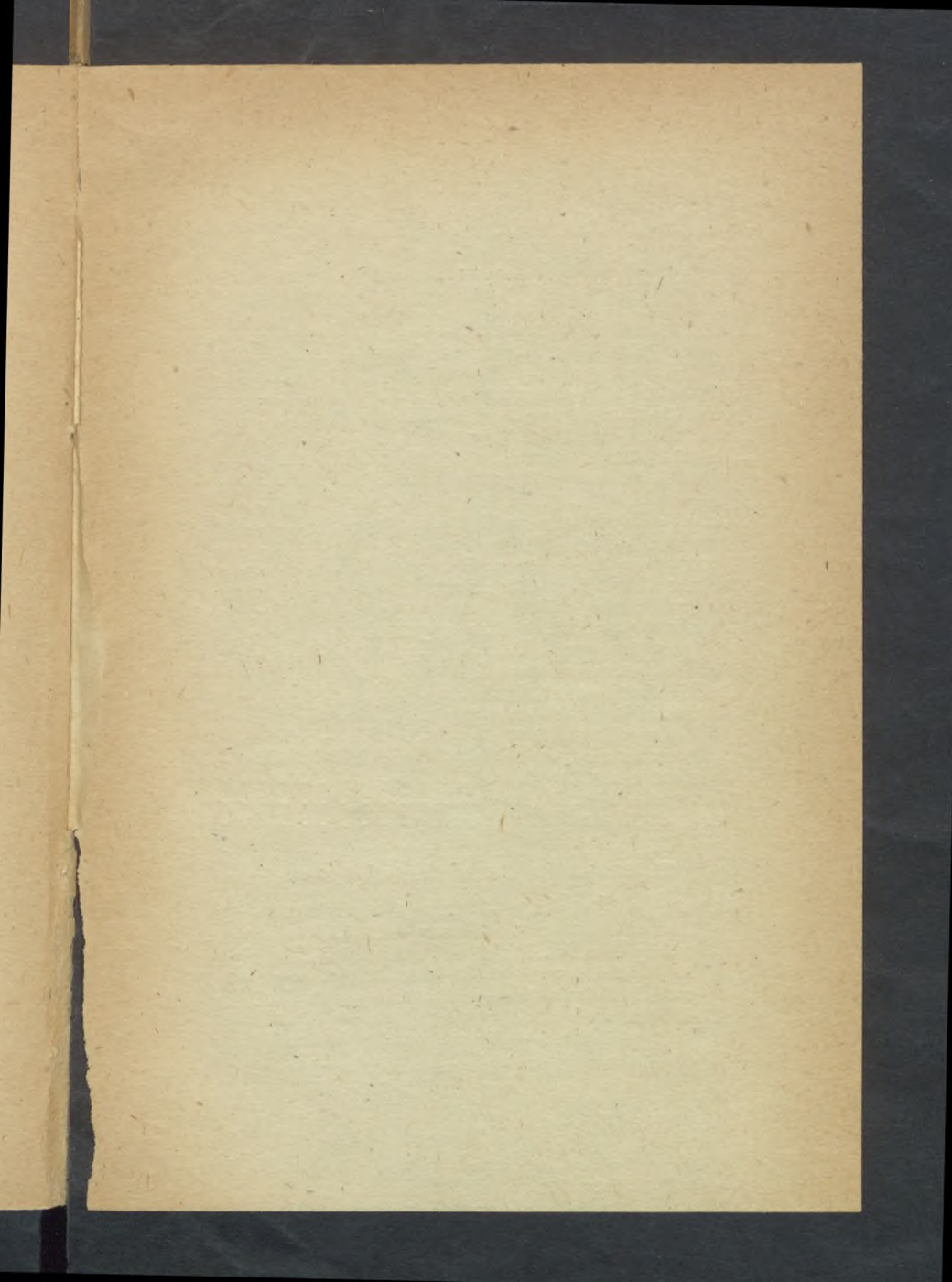

A háború megtanította a szovjetembert arra, hogy megkülönböztesse a valódi kultúrát az álkultúrától, a demagógiától, a barbarizmustól.

Megismerte másoknál is az igazi demokrácia és szocializmus törekvéseit és becsüli azokat.

A szovjetkultúra és a szovjetértelmiség nem kis mértékben járult hozzá ahhoz a fényes győzelemhez, melyet a fasiszta barbárságon aratott a Szovjetunió.

És most ezzel a hatalmas világtörténeti tapasztalattal gazdagodva folytatja a szovjetkultúra azt az útját, amelyen a háború megakasztotta: az általános jólét, a legteljesebb állampolgári egyenlőség és a további társadalmi haladás útját a munkásság, parasztság és értelmiség egyre fokozódó egységének jegyében.

TARTALOMJEGYZÉK

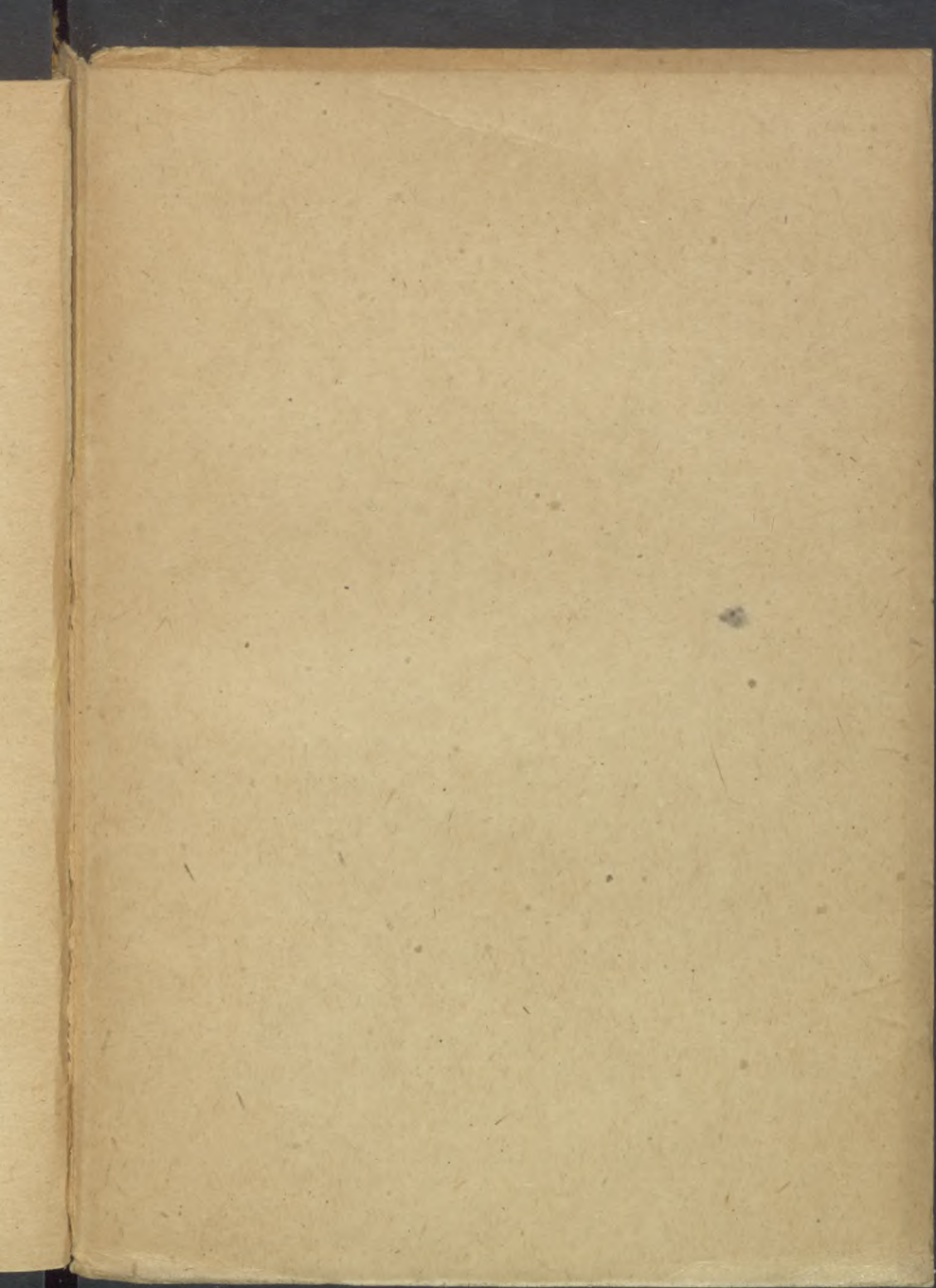
I. Tervgazdaság a Szovjetunióban.

	Oldal
Kritika és valóság	4
A tervgazdaság lényege	5
A tervgazdaság feladatai	6
A közgazdasági tervek fajai	9
Hogyan történik a közgazdasági terv összeállítása?	10
Mit várt a szovjethatalom a tervgazdaságtól?	11
Elektromosítás és iparosítás	13
A régi és az új orosz gazdasági színvonal	16
Az ötéves tervek rendszerezése	17
Az első ötéves terv célkitűzései	18
Az első ötéves terv eredményei	19
A szovjet mezőgazdaság és az első ötéves terv	22
Az első ötéves terv szociális eredményei	23
Tervkitöltés és túlteljesítés	24
Verseny és iniciatíva a Szovjetunióban	26
A második ötéves terv feladatai	27
Világváltság és válságmentes szovjetgazdaság	29
A mezőgazdaság fejlődése a második ötéves terv periódusában	31
Tervgazdaság és szovjetkultúra	31
A Sztachanov-mozgalom	32
A harmadik ötéves terv programja	33
Háborús tervgazdaság	34
Az üzemek tervszerű áttelepítése délről keletre	36
A háborús mezőgazdaság	38
Tervszerű takarétkoskodás	39
Tervgazdaság az újjáépítésnél	40

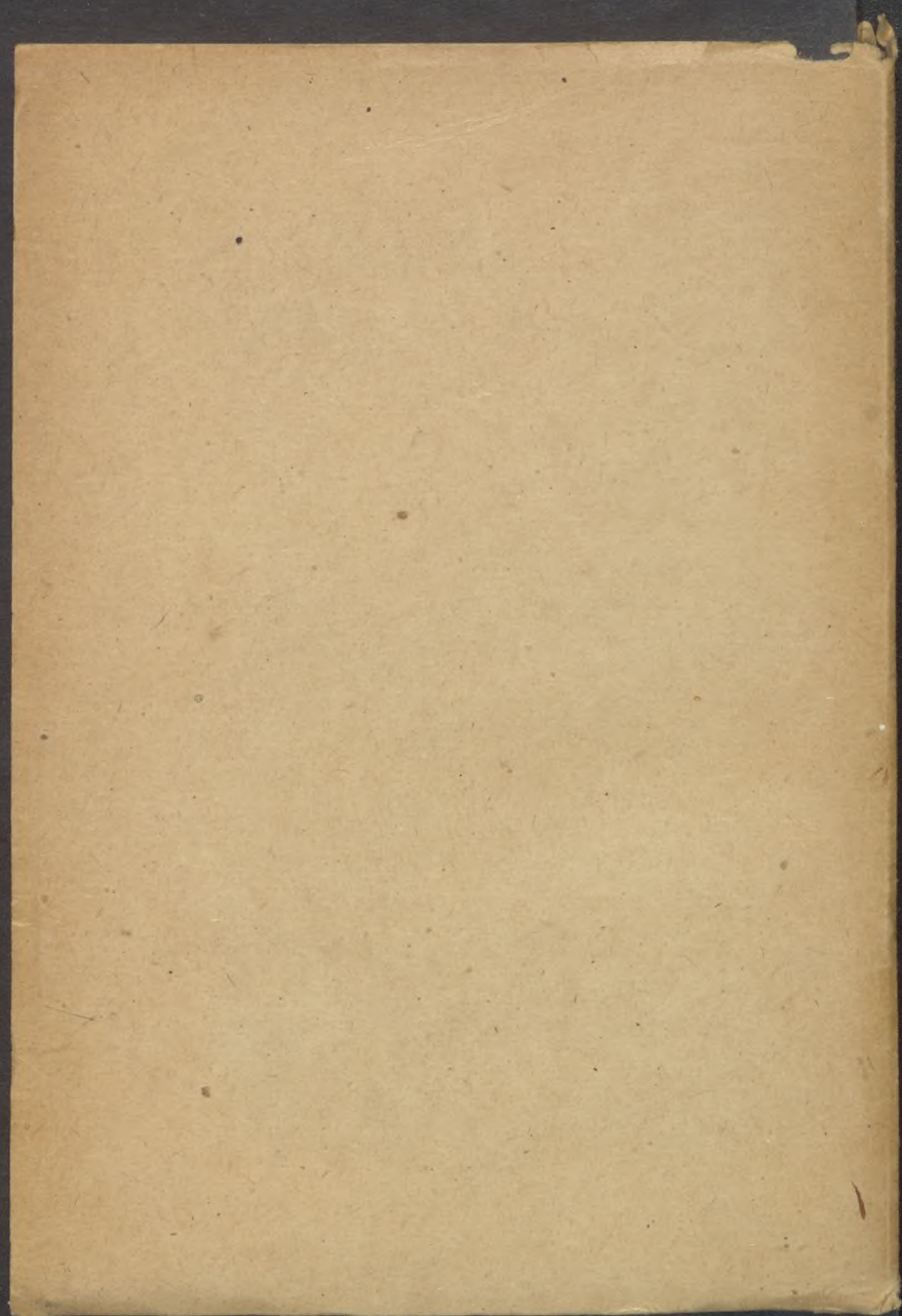
II. Kulturális élet a Szovjetunióban.

<p>41 a szovjetkultúra? — Anyagi biztosítéka. — Technikai és ipari kultúra. — A politikai élet befolyása a kultúréletre. — A szovjetfalu. — A szakszervezetek kultúrmunkája. — A szovjetértelmiség. — Szerepe a gazdasági életben és a közigazgatás terén. — Szovjet- kulturpolitika. — Fizikai munka és szellemi munka viszonya . . . . .</p>	44
--	----

BOLGÁR E.: SZOVJETKULTÚRA